

ԱՐԽԵՆ

ԱՄԱՍԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ-ԳՐԱԿԱՆ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՆԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏԻՆՐԳՈՒԹԵԱՆ

ՓԱԿՈՒՄՆ ՅՈՐԵԼԻՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻՈՅ

ԺԵ. ԴԱՐԱԴԱՐՁԻ ՆԱՀՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲՈՅ ՎԱՐԻԱՆԱՆՅ ՉՕՐԱՎԱՐԱՅՆ ՄԵՐՈՅ

ՀԱՋԱՐ ԵՐԵՍՈՒՆ ԵՒ ՎԵՅ ՎԿԱՅԻՅՆ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ-ԻՋ. ՏԱՐԻ

1952

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		երես
— Հարաւային Ամերիկայի Նուիրակութիւնը.		257
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
— Թարգմանչաց Հոգին.	ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՎՐԴ. ԱՔՐԱՀԱՄԵԱՆ	261
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
— Վարդանի Սիրք.	ԵՂԻՎԱՐԴ	265
— Անմեղութիւն.	ԶԱԻԷՆ Ա. Զ.	267
ՀԻՆ ԷԶԵՐ		
— Բան Պիսանի.	Հրաւ. Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	268
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Ասարգոնի հասունածակողմը.	ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ԱՐՎ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ	269
— «Հայ Բուսաւթարհ».	ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱՔԻԿԵԱՆ	274
ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ		
— Մսածելու Արուեստը.	Ա. Մ.	278
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ		
— Կայիփոսի Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետի վանք.	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	283
Երրորդ Տարեկից Երջանկայիշատակ Տ. Կիւրեղ Բ. Պատրիարքի.		285
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցականք-Բեմականք.		287
— Պատշոնականք.		287

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգինն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 15

Redaction of the Armenian Monthly SION

Armenian Patriarchate,

P. O. B. 4001

Old City - Jerusalem

Via Amman (Jordan)

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology

Printed in
JERUSALEM

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԶ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1952

≡ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ≡

ԹԻՒ 10

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՆՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղապահ Սրբազան Հօր և Ս. Աթոռոյ Պատ. Տնօրէն Ժողովոյ կարգադրութեամբ, հինգ ամիսներ առաջ Գեր. Տ. Սերովբէ Վրդ. Մանուկեանը Ֆրանսայէն, ուր կը մնայ այժմ իբր Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Հայոց, կը մեկնէր Հարաւային Ամերիկա, հոն ևս, մեր այդ հեռաւոր, եկեղեցանուէր ու ազգասէր զաղութներուն մէջ հանգանակութիւններ կազմակերպելու ի նպաստ երուսաղէմի Առաքելական Ս. Աթոռին և անոր հովանին վայելող մերազն ժողովուրդին:

Երախտախառն ուրախութեան զգացումներով սրտագին պարտք կը նկատենք յայտարարելու, և ասիկա ի պատիւ Հարաւային Ամերիկայի մեր արեւակիցներուն, թէ ամենուրեք Ս. Աթոռոյ նուիրակը դիմաւորուած է սիրով և կարեկցութեամբ, և որ իր կարգին Պուէնոս Այրէսի և Հարաւային Ամերիկայի բոլոր հայաշատ կեդրոններու մէջ զանազան հոգեւոր և Հայ Եկեղեցւոյ զգացումներով տոգորուած սիրտերուն բաշխած է նախ՝ Քրիստոսի Տնօրինական վայրերու օրհնութիւնները, խօսելով Հայ Երուսաղէմի կրօնական ու ազգային սրբութիւններէն, ազգապարծան իրաւունքներէն, մաղաղաթներու մէջ ծրարուած գեղեցկութիւններէն, և այն ոգիէն՝ որ Երուսաղէմի դարաւոր այս սրբութեան յատուկ է, և որուն ի սէր և ի խնդիր ի գիշերի և ի տունընեան անձնագոհ սերունդներ դարերէ ի վեր մինչև մեր օրերու այս մռայլը, ըրած են իրենց կարելի լաւագոյնը, որպէսզի Հմարի ոչ մին այն կանթեղներէն՝ զորս մեր երանանշորհ նախնեաց շերմեռանդութիւնը վառած ու գետեղած է Տնօրինական ու ազգային Սուրբ Տեղեաց մեր իրաւունքներուն վերև, մեր Եկեղեցւոյ պատուոյն և ազգին մխիթարութեանը համար:

Նուիրական պարտքի այս զգացումով, Հարաւային Ամերիկայի մեր հաւաքատները անխտիր, չթերացան մխիթարութեան առիթը հանդիսանալ իր եկամուտներէն առայժմ զրկուած Ս. Յակոբեանց ազգապարծան Հաստատութեան և Պաղեստինի աղիտահար, տնաւեր և ընչազուրկ մերազն ժողովուրդին, որ այնքան պէտք ունի իր արեւակիցներու օժանդակութեանը: Հանգանակութեան գործը Հարաւային Ամերիկայի մեր բոլոր հայաշատ զաղութներուն մէջ, Պուէնոս Այրէսէն սկսեալ, եղած է աւելի քան զոհացուցիչ: Մեր կարիքը դիմաւորելու

այս ազնիւ կերպին և լիարուսն փոյթին մէջ, Հարաւային Ամերիկայի մեր հարազատները անգամ մը ևս կը նուիրագործեն բարիքին զգացումը, ի յայտ բերելով իրենց ցեղային ու հոգեկան ինքնութիւնը:

Կարեկցելու և տալու զգայարանքը յաւէտ կենդանի իրողութիւնը եղած է մեր ժողովուրդին, որով ան ջանացած է միշտ կենսունակ պահել ինքզինքն ու իր դարերը, հակառակ իր վրայ խուժող բազմապիսի աղէտներուն: Պաշտպան հանգիստնալ իր նմանին և արենակցին, երբ ան պէտք ունի անկողնութեան, սրտապին տուրքը վճարել իր կրօնական ու ազգային Հաստատութիւններուն, անոնց գոյութեան և պայծառութեան ի խնդիր, անյետաձգելի պարտականութիւններ են զորս կարելի չէ չզգալ երբ մարդ Հայու զգացում ունի իր սրտին խորը և արիւն՝ իր երակներուն մէջ: Ահա այդ նուիրական և սիրելի զգացումն է որ Հարաւային Ամերիկայի մեր հարազատները մղած է բարիքի, կատարելու համար իրենց կրօնական ու ազգային պարտքը և անոնց նուիրականութիւնը լուրջ խոկումներով կենդանի պահելու համար իրենց մէջ:

Հարաւային Ամերիկայի Հայութիւնը, առանց շողմի և ներկայ հանդանակութեան պարագան օգտագործելու զգացումին, պէտք է ըսել թէ այսօր կը ներկայացնէ մեր ամենէն ուշադրաւ գաղութներէն և տարրերէն մին: Կամքի և աշխատութեան ցեղային բարի յատկութեանց շնորհիւ, գաղութը այսօր ոչ միայն իր մէջ կը հաշուէ նիւթական շօշափելի արդիւնքներու տիրացած բազմաթիւ անհատներ, այլ նաև անոր մտաւոր ու բարոյական մտահոգութիւններով տոգորուած անձնաւորութիւններ, որոնք հաւատարիմ իրենց ցեղի մեծ աւանդութիւններուն, կ'ընեն իրենց կարելին, օժտելու տեղւոյն հայութիւնը կրօնական և կրթական Հաստատութիւններով, արծարծ ու տեական ընելու համար Հայրենիքէն, ազգային զանգուածներէն ու նուիրականութիւններէն հեռու մեր այդ հարազատներուն գոյութիւնը: Նիքոթեան, Պէրկամալի, Տիարպէքիրեաններ, Չինոգեան, Հայկազ Սարի, Սարաֆեան, Մելիքեան և ուրիշներ, վստահ ենք թէ միայն նիւթական բարիքներով օժտուած հայեր չեն, և ժամանակի մը համար չէ իրենց գործն ու յաջողութիւնը Հարաւային Ամերիկայի հեռաւոր Հայ գաղութի ծոցին մէջ: Կը սիրենք յուսալ վաղուան մեր տոհմային տարեգրութեանց մէջ ողջունել անոնց անունն ու գործը, կարգին անոնց՝ որոնք դէր մը կատարեցին մեր տոհմային կեանքին մէջ: Շամիրեաններ, Ղաւամեաններ, Մուրատեաններ և իրենց սերունդը Հնդկաստանի Հայ գաղութին մէջ, Նուպարեաններ և Մելքոնեաններ Եգիպտոսի մէջ, Կիւլպէնկեաններ, Գաւակէօգեաններ Ամերիկայի մէջ, և տակաւին բազմաթիւ ուրիշներ մեր զանազան գաղութներէն, դադրած են այլեւս պարզ անհատներ ըլլալէ և դարձած նուիրական անուններ, շնորհիւ իրենց զգացումին և գործին, համապատասխանող զերենք ծնող ցեղին ոգիին և մեծագործութեան: Անոնք բոլորը իբրև սերմ բարի, անարծաթ բայց լեցուն սիրտով, ինկան օր մը օտարութեան ծոցը, և եթէ կըցին մեծագործ և օգտակար անհատներ դառնալ, ատիկա շնորհիւ իրենց մեծ զգացումին և ազգային կարիքներուն նկատմամբ իրենց ցոյց տուած սիրայօժար փոյթին է միայն:

Իրական երջանիկներն ու մեծութիւնները, չքեղ ապարանքներու մէջ բնակողները չեն, այլ անոնք՝ որոնք ուրիշներու երախտազէտ սիրտերուն մէջ

գիտեն ապրիլ: Հարստութիւնը անէծք է և աղէտ, երբ բարիքի և մեծագործութեան առիթ չի հանդիսանար: Մեր Եկեղեցւոյ աւանդական աղօթքին համաձայն, երանելի են և անմուաց բոլոր անոնք՝ որոնք Եկեղեցի կը շինեն և նուիրատու կը հանդիսանան իրենց ժողովուրդին: Յաւիտենական է Աւետարանին խօսքը, թէ գաւաթ մը պաղ ջուրն անգամ անվարձ չի մնար, զի մարդն է որ կ'արժեւորէ ու կը մեծցնէ բարիքը:

Ուրախ և մխիթարուած ենք անգամ մը ևս հոս այս էջերուն մէջ կարենալ յայտարարելու, երախտագիտական ջերմ գգացումներով, թէ Պաղեստինի աղէտէն ի վեր, արտասահմանի մեր արեւակիցները անտարբեր չգտնուեցան Երուսաղէմի Ս. Աթոռին նկատմամբ, ըրին անհրաժեշտ լաւագոյնը, վառ պահելու համար Ս. Գլխադրի սեղանին առջև կախուած կանթեղը և պահպանելու 1500 տարիներու ազգային այս մեծ ժառանգութիւնը, զին սերունդներու արեան և զոհողութիւններու: Մեր վանքերն ու անոնց հոգևոր զինուորութեան նուիրուող պահապանները, համաձայն մեր աստուածարեալ նախնեաց, են «սիւնք աշխարհի, պարիսպ ընդդէմ թշնամւոյն և աստեղծ լուսատուք յերկրի»: Վստահ ենք թէ ոչ մէկ ճշմարիտ հաւատացեալ Հայ պիտի ուզէր որ խախտին այդ սիւները և աղօտէր այն լոյսը որ մեր հոգիին է, մեր մտքին ու խղճին, կեանքի մեր ճամբան լուսաւորող:

Դժուարութիւններ՝ որոնց առջև կը գտնուի այսօր ազգին այս Տունը, այնքան մեծ են, որ կը փորձուինք մտածել թէ նոր հրաշքի հաւասար իրադարձութիւններ անհրաժեշտ են, կարենալ փրկելու համար զայն: Անոնք, որոնք խոնարհաբար, առանց փրկիչներ ըլլալու յաւակնութեան, բազմապիսի այս դժուարութեանց մէջէն կը ջանան կացութիւնը դիմաւորել, մեր ժողովուրդին պատկանող խոնարհ հոգիներ են, և կը կատարեն այս դժնդակ օրերու ընդմէջէն դործ մը՝ որ միայն դնահատութեան արժանի է, և անոնց աղբրսազին կոչերը միայն ու միայն ի հաշիւ ազգային այս ժառանգութեան են:

Ըսել թէ Հայ Երուսաղէմը ազգին կը պատկանի, հաստատել է մեր տոհմային ամենէն ամուր սկզբունքներէն մին, իսկ շահագրգռուիլ նման Հաստատութիւններու նիւթական, մտաւորական ու բարոյական կեանքով, ի դործ դնելով կարելի հակազդիւր օրէնքի ճամբով, իրաւունքն է Հայ ժողովուրդին: Այդ դործը կրնայ և պարտի ընել ու ընել տալ ամենէն աւելի մեր պարկեշտ մտաւորականութիւնը, այսինքն անոնք որոնք ո՛չ միայն դրչի և խօսքի շնորհը ունին, այլ մանաւանդ անոնք որ կը հաւատան նաև գաղափարի և սկզբունքի ունին, և առանց երկընտրանքի կ'ընդունին թէ Ազգին դարաւոր կեանքին մէջ փրկարար դեր կատարած է Հայ Եկեղեցին և արժանի է միշտ զինքը ծնող ժողովուրդին համարումին և հոգածութեանը:

Տրամօրէն անարդար կը գտնենք մեր մամուլի մէկ մասին անճիշդ և անպատշաճ արտայայտութիւնները Հայ Երուսաղէմի զինուորեալ — սիրելի է մեզ կրկնել միշտ այս ճիշդ որակումը — Միաբանութեան հասցէին, սակաւամեզ բայց նուիրեալ այդ տարրերուն հանդէպ պարզելով սկեպտիկ կեցուածք մը, նկատելով զանոնք բեռ մը լով՝ յոգնատանջ Հայ ժողովուրդի կռնակին դրուած: Փոխան անիմաստ և չարամիտ դատաւիճառմաներու, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար վստահութեամբ և անվերապահ աջակցութեամբ քաջալեր հանդիսանալ

Հաստատութեան համար ի զիշերի և ի տուրնշեան աշխատող Միաբանութեանը՝ և ի հարկին ստեղծել անհրաժեշտ շարժումը ի նպաստ այս դարաւոր Աթոռին և անոր եկեղեցական ու ազգային իրաւունքներու պահպանմանը, ողջամիտ քննադատութեան լոյսին տակ երեւան բերելով եղածն ու ըլլալիքը, և չմոլորեցնել հանրային կարծիքն ու խղճմտանքը իր կրօնական ու ազգային Հաստատութիւններու նկատմամբ, անտեսելով այն ինչ որ եղած է և կ'ըլլայ ամէն օր, ի զին ամենէն ծանր զոհողութիւններու:

«Վանքին դէմ չենք, բայց դէմ ենք վանականներու» արտայայտութիւնը կը մատնէ հոգեբանութիւն մը, որուն չենք ուզեր անդրադառնալ այս էջերուն մէջ: Անտարակոյտ կարելի չէ ըմբռնել վանք մը առանց վանականներու, իսկ հակառակ ընթանալ Հաստատութեան ծառայութեան նուիրուածներուն, խաչաձեւ լու չափ անոնց համեստ գործը, պիտի նշանակէր ուզել որ կործանի Հաստատութիւնը: Կը սիրենք մտածել որ վերի արտայայտութիւնը սկզբունք մը չէ, այլ պահանջի վերածուած փափաք մը, Աթոռը աւելի պայծառ ու բարգաւաճ տեսնելու, այլապէս վերի արտայայտութիւնը արամախոհելու ամենէն զուգահեռ կերպերէն մին է, նուազագոյն սոփեստութիւնը, զոր մարդ կրնայ թոյլ տալ ինքզինքին:

Անտեղի և անիմաստ երկիւղներու անձնատուր ըլլալու պէտք չկայ, հակառակ աղէտին և անոր հետեւանքով ստեղծուած դժուարութիւններու, Աստուած բոլորովին լքած չէ կրօնական ու ազգային այս Տունը, շնորհիւ չպակսող օժանդակութիւններուն, անայլայլ շարունակուած է մեր կրօնական, կրթական և ժողովրդային օժանդակութեան գործը, և Ս. Յակոբեանց սակաւաթիւ Միաբանութիւնը իրեն օժանդակ և զօրավիգ եզոզ իր ժողովուրդին հետ միասին, կը շարունակէ բնել իր կարելին, պահելու և պահպանելու ազգին այս մեծ ժառանգութիւնը որուն շուրջ ստեղծուած դժուարութիւնները օրէ օր աւելի քան ծանրակշիռ կը դառնան:

Ուրախ և երախտապարտ ենք այս տեսակէտով Հարաւային Ամերիկայի մեր հարազատներուն, որոնք ընդառաջելով Ս. Աթոռոյ օգնութեան կոչին և իր նուիրակի միջոցաւ կարկառուած ձեռքին, ամիսներէ ի վեր կը շարունակեն ընել իրենց ելքայրական օժանդակութիւնը յօգուտ Ս. Աթոռոյ և վանքաբնակ մերազն ժողովուրդին:

Մեր սրտազին շնորհակալութիւնը նախ Պուէնոս Այրէսի Հոգեւոր Հովիւ մեր հարազատին, Հոգ. Տ. Յարութիւն Վրդ. Մուշեանին, որ Ս. Աթոռոյ նուիրակի մեկնելէն առաջ զգացուցած էր ամենուրեք Ս. Աթոռոյ կարիքը, և իր սրտազին քարոզներով և հրատարակութիւններով շինած էր տրամադրութիւնները արդիւնաւոր հանդանակութեան մը ի հաշիւ, անձամբ նոյնպէս բերելով իր եղբայրական աջակցութիւնը Ս. Աթոռոյ ժրաշան նուիրակին:

Մեր անխառն երախտազիտութիւնը նոյնպէս Հարաւային Ամերիկայի բոլոր թեմերու հանգանակիչ մարմիններուն, մասնաւորաբար Աթիւրօ Սարգիսեանի, Դէորդ Սարաֆեանի, Դրիզոր Կառավարեանի, և Յովհաննէս Պալվայել զգացումներով դիմաւորել մեր կարիքը: Տէրը թող վարձահատոյց ըլլայ անոնց բոլորին, մէկի փոխաբէն հազարապատիկ հատուցանելով անոնց:

Երանի ողորմածաց զի նոքա ողորմութիւն գտցեն:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՑ ՀՈԳԻՆ

(ԽՕՍՈՒԱԾ՝ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՑ ՏՕՆԻՆ)

«ՈՐՔ զԵՐԿՐԱՆՈՐ ՄԵԾԱՐՔԻՆ ՎԱՌԱՅ
ԽԱՄԱՐ ԿՈՇԵՑԻՆ» : (ՇԱՐԱԿԱՆ)

Խուճըր որոնց յիշատակին առջև այսօր
ամենքս կը ծնրագրենք, Ե. դարէն մինչև
Ժ. դար երկարող անջրպետին՝ հոյակապ
դէմքերն են, որոնք լուսաւոր փարոսները
եղան Հայաստանից Եկեղեցիին։ Դարեր
վերջ շարականագիրը, շատ հաւանաբար
Վարդան Վրդ., կը վերացնէ խումբը եր-
կրէն երկինք, որոնք աստեղնական փառքը
խաւար կոչեցին, վասնզի կ'ուզէին ոչ մի-
այն իրենք, այլև իրենցմով մեզ ալ մօտե-
ցնել Աստուծոյ։

Հինգերորդ դարը մեր պատմութեան
բովանդակ շրջանին մէջ, մեր ազգայնաց-
ման և վերականգնութեան դարը եղաւ։
Ինչպէս բնութիւնը իր գարունը ունի որ-
պէս սկիզբը և ծնունդը իր յաւերժացման,
նոյնպէս ազգերը ունին իրենց մատաղ սե-
րունդները իրենց ցեղի տեւականացման։
Ե. դարու մեծ դէպքն էր որ պատճառը ե-
ղաւ մեր գոյութեանը յաւերժացման։ Աշ-
խարհիկ փառքերը, զինուզօրութիւնները,
և տիրապետութիւնները երաշխիք մը չեն
ազգի մը տեւականացման, այս ամէնքը
իրենց փորձը ցոյց տուած են պատմութեան
վարագոյրին վրայ, այլ ինչ որ ըստ Աւե-
տարանի «ի վերուստ գայ» նա է տեւա-
կանը։ Այսօրուան խումբին միակ ջանքը
եղաւ, Աստուած իջեցնել երկինքէն երկիր,
և Հայերէն գիրով ու Հայ բարբառով խօ-
սիլ Հայուն հետ։ Արդար չէ պարզ յիշա-
տակութեամբ մը անցնիլ այսքան կարևոր
դէպքի մը վրայէն։ Դարը յորում կ'ապ-
րէին, ենթակայ ոչ միայն արտաքին, այլև
ներքին թշնամիներու, աճեցնել մշտագա-
լար բոյսեր, Խորենացիին ակնարկած «Փոքր
ածու» ին մէջ, շատ զօրաւոր Հոգիներու
անկ էր միայն։

Թարգմանիչները ըլլալով ամենէն ա-
ւելի Հոգեւոր մարդիկ, ուզեցին որ իրենց
Հոգին, որ մասնիկն էր Աստուծոյ Հոգիին,

զայն միայն աւանդեն իրենցմէ վերջ գա-
լիք սերունդին։ Վասնզի հոգեկան աշխար-
հէն իրենց ունեցած ծով փորձառութեամբ
ըլ, որով գործած էին այդ ասպարէզին
մէջ, բոլոր ապրուած կեանքերէն աւելի
օգտակար եղած էր, որուն շօշափելի ար-
գիւնքներուն համար փոքրիկ կասկած մը
խակ չունէին։

Պատմութիւնը տեսած ու ապրած այս
մարդոց հաւաստի էր ասիկա։ Իրենց համար
անխախտ վէճ մը եղած էր այն ամուր
վստահութիւնը, որ կուգար ուղղակի Ս.
Գիրքէն, որ ոչ միայն տառապող ժողո-
վուրդի մը հոգեկան ապրումներու հաւաս-
տիացումն է ընդդէմ նիւթի փորձութեան,
այլև հոն ուր կար այդ անընկճելի Ոգին,
տարուած բոլոր յաղթանակները ակներե-
ւին։ Երբ կարգ մը յետամնաց ժողովուրդ-
ներու մօտ, ինչ ինչ առարկաներու կամ
կենդանիներու հոգեկան զօրութիւնը, պաշ-
տելութեան կապ մը եղած էր միայն համայն-
քի մը, կամ փոքրիկ խմբակի մը, միացնե-
լով զանոնք բոլորը իրարու այդ առարկային
շուրջը, և այն ալ կրնար փոփոխելի ըլլալ
պարագաներու բերմամբ։ ասիկա՝ սխալ ու
գեկանութեան մը ըմբռնումն էր, ու յաճախ
ենթակայ կասկածանքի։ Ոգիի մը յարատե-
այս փոփոխումին մէջ, չէր կրնար գոհա-
ցում գտնել մարդկային աւելի բարձր հո-
գին, որովհետեւ, հակառակ թափուած բո-
գին, որովհետեւ, անոնց իրարու հետ միա-
լոր ջանքերուն, անոնց իրարու հետ միա-
նալու, զիրենք անկարելիութեան մը առ-
ջևը կը գնէր. պատճառը, այդ երկու ու-
գիներուն նոյնը չըլլալն էր։

Այլ էր ուրեմն Աստուծոյ մարդուն
ներշնչած Հոգին, որ մեր Թարգմանիչները
փնտոնեցին և ջանեցին յաւերժացնել, և
որ կրնար մղիչ ուժը դառնալ իրապէս ապ-
րող մարդկութեան, և զանոնք առաջնոր-
դել զէպի հատարեալ Բարին։ Ու այդ Ան-
մահ Հոգին էր որ մեզի իբր աւանդ ձգեցին։

Ս. Մեսրոպ, յղացողը և կերպաւորողը
Հայ տառերուն, որոնց ձևերուն մէջ գե-
ղեցկութիւնը փնտոնելէ աւելի, հոգեկանու-
թեանն էր որ կարևորութիւն տուաւ և
ռահվիրան հանդիսացաւ։ Ս. Մեսրոպ քաջ
սորված էր իր ժամանակին գոյութիւն ու-
նեցող լեզուները և բարձրագոյն գիտու-
թիւնները, ծառայած էր պալատներու և

րազմները և ստեղծագործութիւնները, օրէնքներն ու պաշտամունքի արարողութիւնները, և Ձինացիներուն դասական և կրօնական գիրքերը, բանաստեղծութիւններն ու երգերը, և Կոյսերու պատգամները, եգիպտացիներուն Մեոսելոց Գիրքը, և տակաւին ուրիշ կարգ մը կրօնքներու գիրքերը, վէտան, Ձէնտավէստան և Թրիբիթաքան, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը պատմէ իր ցեղին ծագումը, սովորութիւնները և ժողովուրդի կենցաղը, և Կրօնական արարողութիւնները, Խորենացին այս մտածումով իր պատմութեամբ կուտայ մեր ժողովուրդի ծագումը, երգերն ու կրօնական արարողութիւնները մասամբ մը, և մեր անցնող փառքերու և նշանաւոր հոգիներու ապրումները, որոնք որքան աւանդական իսկ սեպուին հին և ներկայ ժամանակներու մէջ, մեզի դարձեալ բան մը կը մնայ անկէ։

Ս. Գրիգոր Նարեկացին, Հայ Հոգիին ամենէն պայծառ ու մաքուր փառքերէն մին։ Սուրբ մը և հանճար մը միանգամայն։ Բոլորովին տարբեր է Նարեկացին միւսներէն, Աստուածախօս մատենագիր մը, որ ինքզինքը այրած է Աստուծոյ քուրային մէջ, կիզուելու և ճենճերելու Միածնի փառքին իրրեւ միացող խանձող մը։ Ժամանակով և միջավայրով չեն պայմանաւորուիր Նարեկացիի նման մեծ հոգիները, այլ Աստուծոյ մէկ պարգեւը, որ քիչ անգամ կը ցօլուի այս ժողովրդին վրայ։ Մենք քիչերէն ենք այն շատերուն քով, որ արժանացած ենք այս պարգեւին։ Շատ մը գիտութիւններու տիրանալը զօրաւոր կամքի և սուր մտքի գործ է, բայց Ազօթքի Մարդը լլալը, զօրաւոր հոգեկանութիւն մը ունեցողի գործ է։ Նարեկացին վերացած է այս երկրէն և իր բնակութիւնը հաստատած Հոգեկան աշխարհին մէջ, ու իր խօսակիցները եղած են Միածին Որդին և Աստուածամայրը։ Իր սա խօսքը՝ «Ահա կաթիլ մի կաթին քումդ կուսութեան յանձն իմ անձրեւեալ կենացս ինձ զօրէ», ցոյց կուտայ թէ երկինքէն է որ կուգայ իր կեանքին զօրութիւնը, և ինչ որ երկինքէն կ'իջնէ հզօրագոյն է մարդոց ունեցած զօրութիւններէն։

Իր Նարեկը որ միակն է թէ՛ իրրեւ ա-

զօթքի գիրք, և թէ իրրեւ մաքուր Հոգիէ մը բղխած արտայայտութիւն, ցարդ գրուած բոլոր հոգեւոր գրականութեանց մէջ, միսսիկ առինքնողութիւն մը ունի մեղքով ճնշուած հոգիներուն վրայ։ Անոր աղբիւրը Ս. Գիրքն է ամբողջութեամբ, ու ինքը Սուրբ Գիրք մը դարձած է հաւատաւոր ժողովուրդի ազօթող հոգիներուն համար։ Իրմէ վերջ երկարող հազար տարին՝ անկարող եղաւ չիղ մը իսկ պակսեցնել անոր զօրաւոր Հոգեկանութիւնէն։ Աւետարանով ու Նարեկով Հոգեպէս սնած մեր ժողովուրդը, զեռ դարեր, դարեր պիտի ծծէ հոգեւոր կաթը այս Գիրքերէն, երբ ամէն օր իրենց ձեռքին մէջ ու սնարին մօտիկը ունին այդ երկուքը քով քովի։

Ս. Ներսէս Շնորհալին, վերջինը այս հոյլին, և երգիչ սոսակը Հայ Շարականին։ Անունէն իսկ կ'երեւի նուիրականութիւնը իր փառքին։ Քահանայապետական տոհմէ էր, և ամենէն աւելի պատկառելի ու սիրելի, իր օրերու մարդոց։ Շնորհալին բանաստեղծ ու երաժիշտ էր միանգամայն։ Իր հոգեգմայլ երգերովն ու շարականներովը, զուարթ ու չէն է Հայց. Ս. Եկեղեցին։

Շնորհալին, նախանձախնդիր պահակն է Հայ Եկեղեցիի աւանդութեանց, կարգ ու կանոններուն։ Իր հզօր գրիչը սուրի նման կ'ուզղէ բոլոր անոնց դէմ, որոնք կը փորձեն մտնել անոր անդամատաններէն ներսը և աղարտել մեր Եկեղեցւոյ հաւատքն ու վարդապետութիւնները։ Ընդհանրակամը, Շնորհալիի ազնուական հոգիին ցոլացումն է, և հայելին Հայց. Առաք. Ս. Եկեղեցւոյ, դաւանաբանական խնդիրներու և կանոններուն, ուր կ'ըմբերանուն իր ժամանակի հակաճառողներուն վոհմանները։

Թէեւ դարերու անջրպետով մը զատուած իր երէց եղբայր Թարգմանիչներէն, սակայն այն Հոգեկան զօրութիւնը որ Անոնցն էր անխաբար նոյնութեամբ մը կապեց Շնորհալին այդ փաղանդին։

Շնորհալի մակդիրը որ տուած է իրեն ժողովուրդը, աժան տուրք մը չէ յուսպէտս վատնուած։ Ժողովուրդը շատ ժլատ է իր այսօրինակ բաշխումներուն մէջ, մանաւանդ Շնորհքի խնդիրներուն, և այս կուգայ դարեր շարունակ մեզի, աւելի եւս

գերազանցեալ չքեղանքով մը, որ իր ար-
ժանիքին մէկ իրական ցոլացումն է:

* * *

Տասնեւհինգ դարեր վերջ կեցած ենք
դէմ յանդիման այն խումբին, որոնց բարիք-
ները վայելող երախտաւորեալներն ենք:
Աննիւթական բարերարներն են անոնք մեր
ազգին, որոնց տալու Ոգին դարերու ընդ-
մէջէն անցաւ մեր ժողովուրդի սիրտին, և
անով՝ արիւնին մէջ: Մեզմէ իւրաքանչիւրը
կը ջնայ հետեւելու մեր անմահ Թարգմա-
նիչներու օտու և նուիրելու գերագոյն օ-
րինակին, առանց սակարկելու իր պայման-
ները, միակ նպատակը ունենալով ամօքել
մեր ժողովուրդին վիշտը, ի դէպ իր կա-
րիքներուն:

Տարիներէ ի վեր գեղեցիկ զուգադի-
պուծեամբ մը, Թարգմանչաց այս տօնին
օրը, կը յիշատակուին Ս. Աթոռոյս Մեծ
Բարերարին Վսեմ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի
ծնողքը Սարգիսն ու Տիրուհին, և համայն
Կիւլպէնկեան Ազնուական Գերդաստանի
նշնեցեալները, ի ժամ Ս. Պատարագի և
հոգեհանգստի Միեւնոյն մտածումէն է որ
տարուած է Ս. Աթոռոյս Մեծ Բարերարը,
ժառանգելով իր նախահայրերէն և բարի
ծնողքէն, տալու ազնիւ առաքինութիւնը:
«Երանի որ ունիցի զաւակ, ի Սիոն» կ'ըսէ
սրբազան յատենագիրը: Մտքի և հոգեկան
արժէքներու մեկենաս ըլլալը հաղորդ ու
բաժնեկից ըլլալ է Ս. Թարգմանչաց ոգիին:
Ս. Յակոբեանց այս դարաւոր ժառանգու-
թիւնը եթէ կրցած է ապրիլ ու բարգաւա-
ճիլ դարերու ընդմէջէն ատիկա շնորհիւ իր
բարերարներուն է, երբեմն մտքի և յաճախ
նիւթի օժանդակներուն:

Հայը միշտ պարծանքով յիշած է իր

մեծ նուիրատուները: Մեր ժողովուրդի
հոգեկան արժէքներու գոյութիւնն ու տե-
ւականացումը արգասիքն է այս բարերա-
րութեանց: Մեր ժողովուրդը շատ բան կը
պարտի բախտէն նպաստաւորուած իր զա-
ւակներուն իր մտքի և հոգիի մեծ մեկե-
նասներուն: Այդ կարգի իշխանական նուի-
րաբերորթիւն մըն է Ս. Աթոռոյ Կիւլպէնկե-
ան Մասնադարաւոր շինուած ի յիշատակ
երջանիկ ծնողներու, որ իր մէջ տաղաւա-
րելու սահմանուած է կրօնի, կրթութեան
և գրականութեանց, եզակի սրբութեամբ
նուիրագործուած գանձերը: Կիւլպէնկեան
Տան ձեռներէց և տոհմասէր ոգիին բացա-
ռիկ մէկ յայտնութիւնն է Ազնուամեծար
Տիար Գալուստ Կիւլպէնկեանը, որ միջազ-
գային համբաւ մըն է այլևս և ազգային
բարերար մը՝ որ գիտէ դիմաւորել իր ժո-
ղովուրդին պէտքերը կիրթ և ազնուական
զգացումներու և դատումի մը մէջէն:

Բարերարներու նպատակը նոյն եղած
է դարերէ ի վեր, Քրիստոնէական մաքուր
ըմբռնումովը պահել Ազգն ու Եկեղեցին,
և անոնցմով յաւերժացնել և գործնակա-
նացնել առաքելական այն խօսքը թէ «լաւ
է տալն քան զառնուլն»:

Եւ մեր փառաւորումը կ'երթայ ոչ թէ
կատարուած գործերուն մեծութեանը, այլ
այն հզօր Հոգիին, որ դրած են իրենց գոր-
ծերուն մէջ, տալու այս ժողովուրդին և
Եկեղեցիին, իբրեւ միակ ազգակը Անոնց
տեականացման: «Հոգին է կենդանարարը»
կ'ըսէ Աւետարանը, եւ այդ կենդանարար
Հոգին է որ կ'երեւի մեր այսօրուան տօ-
նելի Թարգմանիչներուն մէջ, և այդ Հո-
գիով միայն կարելի է հասնիլ այն Գերա-
գոյն Բարութեանը, Աստուծոյ, Որուն փառ-
քին համար ամէնքս ալ «անպիտան մշակ-
ներ» եղած ենք դարերէ ի վեր:

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՎՐԴ. ԱՔՐԱՀԱՄԵԱՆ

4

նն յին օրերուն,
 Եկիսկի դռնէն պատանութեան,
 Ինն Ան կը ճանէր
 Երեմբերն իրեն անամանդաղ,
 Երգժողն լեռներուն հայրենական,
 Երաժարն անճաղին,
 Իսիսիւրեղին դէմ մեր ջուրերուն,
 Ժամ Ժմակներուն եւ դաշտերուն,
 Երս Երագելով,
 Ան Անուուրթիւնն ազատութեան,
 Կիւ Կիրքն անկաշառ հոգիներուն,

Մուրհակն որուն
Կը գրուի լոկ
Մեր արխանով:

Օրերն իրեն,
Պայծառ խոսում,
Ուխտ արիւնք,
Խորանին դէմ մեր սարերուն,
Որոնք դրած գլուխն իրենց
Կապոյտ բարձին երկինքներու,
Կ'երազէին
Խոկն անաւուն գալիքներուն:

Ու կը փախէր,
 Պարմանն աղուոր,
 Փառեհուն դէմ այս լուռ ու մունջ,
 Որոնց ծոցին՝ մինչեւ երէկ,
 Կը հնչէր խօս, զուարթագին,
 Երգն աղամանդ,
 Անդէորդին ու հովիւին,
 Ռիթմովն անուշ ազատութեան :

Ու կը փախէր,
 Խօլ պարմանին,
 Մճածովին մէջ արիւնոս
 Ինկող թագին ու թագերուն,
 Ժողովուրդին մեր դարաւոր,
 Օսարներու ոսփին կոխան:

Շուրհ է կարմիր
Շղթաներուն,
Եւ խոկն ալոյղ հողին գերի,
Մեռելներուն եւ ողջերուն
Համար բոլոր:

Իրեն կը թուէր բացուող շրիմներ
 Ձեռքէ մը կախարդ,
 Իշխաններ հազար ձիերով ներմակ,
 Հեռուն ցայգին մէջ
 Կ'երբան փոխէ փոխ,
 Թափօրն անցեալին, Վաչէէն Մուշեղ,
 Անոնց՝ որ կ'ապրին
 Դեռ մահէն անդին:

Ու իր աչքին դէմ,
 Տեսիլք մը ինչպէս զատուած մշուշէն,
 Կը կանգնին նորէն
 Բանակներն հզօր աշխարհին հայոց,
 Ու զլուխն անոնց
 Պայազասներ սուրբ
 Տանն Մամիկոնեան:

Կարծես կը հնչեն իր աղանջներուն,
 Դարերէն անհուն
 Ձայնը փողերուն,
 Շոխիկը ռազմին,
 Տրոփն երկրաւոր երկվարներուն:

Ու բանակին դէմ,
 Թուխ ամպ մը ինչպէս,
 Ձերք սիւն հրեղէն
 Առաջնորդն անոնց,
 Մոլեգին ինչպէս կորին մ'առիւծի,
 Իր յովասակին վրայ աննուան,
 Խմելով ցյազ
 Յաղթանակներու
 Գինին արփաւող:

Օրեր լուսաւոր,
 Երբ Այրարատէն
 Մինչեւ ծովն հեռուն,
 Ծովն արեւմտեան,
 Դրօշ մը ինչպէս կը ծփար անունն
 Բանակներուն հայ,
 Յաղթողներուն գոռ:

Ձկան այծմ անոնք,
 Աստղերն իրենց լոկ
 Կը փայլին դեռ վեր
 Կանթեղներն ինչպէս
 Իր մեծ պապերու
 Հաւաստին անմեռ:

Ձկան այծմ անոնք,
 Բայց երազն իրենց
 Ձերք դրօշ կարմիր
 Կը ծփայ անլերջ
 Հայ ըղձամբներու
 Բոցերուն վերել:

*

Ու կը փալէր,
 Պարմանն աղուոր,
 Ամպին ներքեւ
 Ոսկեփոշի անցեալներուն,
 Յուշերուն հետ անոնց բոլոր,
 Որոնք անցան այս աշխարհէն,
 Թողլով իրենց սուսերն ու գանձ
 Տկարներուն իրենց ժառանգ:

Ու կը կրծեն
 Կասկածներ սուր,
 Խէթեր ուժգին, իր հէ՛ք հոգին,
 Թէ անցած են օրերն արդեօք
 Յաղթանակի եւ մեծութեան:

Ու կը փալէր,
 Պարմանն աղուոր,
 Հոգին ըրած հազարերանգ
 Ծիածան նոր,
 Անցեալ, ներկան,
 Իրար զօդող:

ԵՂԻՎԱՐԴ

Ա Ն Ս Ե Ղ Ո Բ Թ Ե Ն

Դրանս առջին, կը հեծկէսայ ձայն մ'ինձ ծանօթ,
Սիրս այս գիւեր բաց է բոլոր եկուրներուն,
Մեկնող բոլոր իմ սէրերուն անամանդաղ,
Որոնց համար ես դառնօրէն յանախ կուլամ:

Կը յամառի զարկը մասին սրսիս վրայ,
Մութ գիւերին, ո՞վ է եկուն այս տարածամ,
Հէֆաթներու աշխարհներէն եկած թոշո՞ւն
Թէ անցեալի յուշկապարիկն իմ սէրերուն:

Կապոյտ թոշուն, բայց դուն ուրի՞ք, բայց դուն ի՞նչպէս...
Ո՛ւր գիւերին, մո՛ւր գիւերին, անակնկալ
Ինձ կը բերես անմեղութիւնն անցեալներուն
Զոր կորուսի առուծախին մէջ օրերու:

Կրակ լեզուով ինչպէս պատմեմ կեանքս քեզի,
Ըսգտանով ու մեղքերով այնքան լեցուն,
Թո՛ւր գընա՛ հին օրերու անմեղութիւն,
Ու թող ինձի հեռանքն անհուն կոտորումներուն:

Անցեալին հետ ի՞նչպէս հաշուիլ կրնայ ներկան...

ԶԱՒԷՆ Ա. Զ.

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԲԱՆ ՊԻՏԱՆԻ

Հետեւեալ տալիս քաւական տարեր մէկ փոփոխակը, «Մանանայ»-ին առնելով, հրատարակած է Կ. Կոստանեանց, 1892իև. «Ի Վերայ Մանուան» վերնագրով: Մեր ձեռագրասան թ. 1900 ժողովածուն, Թշկուրանցիի շարք մը տաղերու կարգին (էջ 137) ունի սոյն տաղը եւս զոր աւելորդ չենք համարիր հրատարակել «Սիոն»-ի մէջ, նկատի ունենալով անոր պարունակութեամբ եւ ուշագրաւ տարբերութիւններ:

Քանի դատիս ի հետ մեղաց,
Է անզգամ մարդ կատարած,
Ձանչափ չարիքդ որ գործեցիր,
Հերիք արայ դարձ ի մեղաց:

Տես ու լսէ խրատու զրոց,
Մեղաւորացն ինչ կա պահած,
Արդարոցն արքայութիւն,
Փառք ու պատիւ յորդայնադաց:

Բեր ու ծրգէ զահն ի մըտիդ,
Դու էլ զիտես ինչ կա պահած,
յԱդամայ մինչեւ այսօր,
Շունչ կենդանի գոք չէ թողած:

Էտ որ ունէր բերդ ու քաղաք,
Դարպաս ունէր ոսկով ծեփած,
Նայ մընացեր ամէն թերմաշ,
Ինքն է իջեր գուբ մի փորած:

Էտ որ հեծնէր ծի բարձրավիզ,
Ու թուր ածէր ամէն դիմաց,
Յետոյ եղեւ խիստ փողիման,
Յերկու փետի մէջ պառկկած:

Էտ որ խըմէր զանուշ զինին,
Ձինքն բըտէր քան զխոզ ուռած,
Նա եղեւ խիստ առեւի,
Ձինչ անպիտան գէշ մը ծըգած:

Շատ մի կտրին մուրայգալի,
Կամ թէ լինէր մուրուքն էկած,
Տեսայ զէն գեղեցիկ սուրաթն,
Ի հետ հողուն էր շաղըղած:

Շատ աղջըներ գեղեցկածամ,
Ուրենց վարսերն օրինած,
Հագնին հանդերձ ոսկի թելով,
Ձինչ զարեգակն բոլորած:

Տես թ'ինչ եղան յանկարծակի,
Անտաշ 'ւ անկոփ փայտ մի ծըգած,
Ուրենց մահուն օրն առեւի,
Ուրենքն ամէն սրտի սիրած:

Դեռ այդ յետին համարն չի,
Յետին համարն է կատարած,
Յորժամ ծագի խաչն ի յերկնից,
Նստի Քրիստոս յաթոռ փառաց:

Արդարոցն տայ պսակ,
Որ ճըգնեցան կացին ի լաց,
Մեղաւորաց զհուրն անշէջ,
Ըզտարտարոս գուբն որդանց:

Խեւ Յովանես Թլգուրանցի,
Ձհոգոյ մըտաց աչերդ բաց,
Ուղիղ սրտով խոստովանիր,
Դա ապաշխարէ եւ կաց ի լաց:

Հրատ. Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՍԱՐԴՈՆԻ ՀԱՏՈՒԱԾԱԿՈՂՄԸ

ՏԱՍՆԸՄԵԿԵՐՈՐԴ ՏԱԽՏԱԿ

55. Պա'ալու⁽¹⁰⁵⁾ Տիւրոսի թագաւորը, Մանասէ'⁽¹⁰⁶⁾ Յուդայի թագաւորը, 56. Իսուչկապրի'⁽¹⁰⁷⁾ Եղովմի⁽¹⁰⁸⁾ թագաւորը, Մուցուրի'⁽¹⁰⁹⁾ Մովարի⁽¹¹⁰⁾ թագաւորը, 57. Յիւ-Պէլ'⁽¹¹¹⁾ Գազայի⁽¹¹²⁾ թագաւորը, Մե-թինթի Ասկաղոնի⁽¹¹³⁾ թագաւորը, 58. Ի-գաուսու'⁽¹¹⁴⁾ Ակկարոնի⁽¹¹⁵⁾ թագաւորը, 59. Միլզիաշարայ'⁽¹¹⁶⁾ Կէպալի⁽¹¹⁷⁾ թագաւորը, 60. Մաթանպա'ալ'⁽¹¹⁸⁾ Արվատի⁽¹¹⁹⁾ թագաւորը, 61. Ապիպա'ալի'⁽¹²⁰⁾ Սամսի-մուրունայի⁽¹²¹⁾ թագաւորը, 62. Բուա-ուիլ'⁽¹²²⁾ Պէթ-Ամովի⁽¹²³⁾ թագաւորը, Ա-սիմիլզի'⁽¹²⁴⁾ Ասեղովթի⁽¹²⁵⁾ թագաւորը, 63. տասներկու ծովեզրեայ թագաւորներ, Էղիթթուրայ'⁽¹²⁶⁾ 64. Բտալիոնի⁽¹²⁷⁾ թագաւորը, Բիւալուրայ'⁽¹²⁸⁾ Խիզրուսի⁽¹²⁹⁾ թագաւորը, 65. Գիսու'⁽¹³⁰⁾ Սիլուուայի⁽¹³¹⁾ թագաւորը, 66. Իթուանտար'⁽¹³²⁾ Բաֆո-սի⁽¹³³⁾ թագաւորը, 67. Էրիսու'⁽¹³⁴⁾ Սուլի⁽¹³⁵⁾ թագաւորը, Տամասու'⁽¹³⁶⁾ Գուրիուսի⁽¹³⁷⁾ թագաւորը, 68. Աթմէսու'⁽¹³⁸⁾ Թամէսի⁽¹³⁹⁾ թագաւորը, 69. Տամուսի'⁽¹⁴⁰⁾ Գարթիսա-տասթայի⁽¹⁴¹⁾ թագաւորը, 70. Ունասակու-սու'⁽¹⁴²⁾ Լետրայի⁽¹⁴³⁾ թագաւորը, 71. Պու-ցուսու'⁽¹⁴⁴⁾ Նուրիայի⁽¹⁴⁵⁾ թագաւորը, տասը թագաւորներ Եսթնանայի⁽¹⁴⁶⁾, 72. ծովու մէջտեղէն, գումարը՝ քսաներկու թագաւորներ Հիթիթի, ծովեզրի, 73. և ծովու մէջտեղի՝ անոնց բոլորը զրկեցի, և 74. մեծ գերաններ, բարձր սիւններ, նուրբ տախտակներ՝ 75. մայրիկ՝ նոճիկ՝ արտա-զրութիւնը Սիրարայի և Լիրանայի⁽¹⁴⁷⁾, 76. որոնց հասակը՝ հինէն ի վեր, աճած և ուռճացած էր, 77. Թեաւուր⁽¹⁴⁸⁾ ցուլեր և անդրիներ⁽¹⁴⁹⁾ սուտակէ⁽¹⁵⁰⁾, 78. էգ անդ-րիներ, յաղթ կողեր (անդրի), շէմեր, այրուած աղիւս, 79. մարմարէ, սուտակէ, գունաւոր մարմարէ⁽¹⁵¹⁾, 80. Պրէսիայ⁽¹⁵²⁾, զեղնկեկ կրաքար⁽¹⁵³⁾, պողածե - կրա-քար⁽¹⁵⁴⁾ 81. լեռներէն՝ իրենց զոյացման վայրէն, 82. հարկին համար պալատիս, զփռարութեամբ և նեղութեամբ,

ՎԵՅԵՐՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ

1. գէպի նինուէ՝ տէրութեանս քա-ղաքը քաշկռակեցին, 2. նպաստաւոր ամիս մը, բարեբաստիկ օրերուն, այս դարաւա-փին վրայ, 3. մեծ պալատներ՝ տէրութեանս բնակութեան համար, 4. անոր վրայ կա-ռուցիւ 5. Թադաւորին տունը՝ իննսունհինգ մեծ կանգուն երկարութեամբ, (եւ) երե-սունմէկ մեծ կանգուն լայնութեամբ, 6. զոր, թագաւորներուն՝ հայրերուս միջև, ոչ մէկն էր կանգնած, և շինեցի, 7. մար-մարեայ սալաքարերով՝ պատեցի իր միջ-նորմը, և 8. մայրիկ մեծ գերաններ՝ տա-րածեցի անոր վրայ, 9. պալատ մը՝ ճեր-մակ կրաքարէ, և պալատներ՝ փղոսկրէ՝ 10. զղբիէ, տօսախէ, թթենիէ, մայրիէ, նոճիէ՝ 11. թագաւորութեանս բնակութեան, և վայելքին համար՝ տէրութեանս,

ՏԱՍՆԸՄԵԿԵՐՈՐԴ ՏԱԽՏԱԿ

12. կառուցի գեղարուեստականօրէն, և մեծ գերաններ մայրիկ տարածեցի անոր վրայ, 13. դռներ՝ նոճիէ, որոնց բոլրը հա-ճելի է, պատեանով (մը) արծաթեայ, 14. և պղնձեայ՝ պատեցի, և ամրացուցի անոնց դռները, 15. Յուլեր՝ թեաւուր, անդրիներ, յաղթ կողեր՝ (անդրի) սեւաճուկէ, 16. ո-րոնց կուրծքերը, ինչպէս որ զեաեղուած են, չարիքը կը վանեն, 17. Մեծ ցուլեր՝ թեաւուր, անդրիներ, առիւծներ, զէմ յան-գիման իրարու, 18. իրենց աճման լրումին (հասած)՝ կով-անդրիներ, թեաւուր կողեր՝ երկուորեակ, 19. փայլուն պղնձէ՝ ձեւաւ-րեցի, 20. և ցուլեր՝ թեաւուր, անդրիներ՝ սպիտակ կրաքարէ, 21. անոնց մուտքը, աջ և ձախ՝ պահպանել տուի, 22. Մեծ սիւններ՝ պղնձեայ, հսկայական սիւններ՝ մայրիկ, 23. տախտակներ, բարաւորները՝ իրենց դռներուն, զեաեղեցի շուրջը այդ պալատին՝ 24. քիւ մը շինեցի, և կազուարթ ներկէ, և կարմիր կաւահողէ՝ առիք մը, և 25. լայն կամարազօտիով և ծնօտով մը՝ ծաղկաբոլորի մը պէս, զայն շրջապատեցի, 26. բոլոր դռները՝ պատեցի ծիածանի մը պէս, 27. կղպանքներ՝ արծաթէ, ոսկիէ, և փայլուն պղնձէ՝ անոնց մէջ ամրացուցի, 28. Աշուրին՝ տիրօջ գօրութիւնը, (և) ա-րարքները՝ զորս զործած էի, թշնամի եր-կրներուն մէջ, 29. աշխատանքովը քան-

գահագործին՝ անոր մէջ քանդակեցիւ 30. Ամանոսի(155) նման՝ մեծ դարաստան մը, որ անուշահոտ ծառերով, 31. և պտուղներով ճոխ է, անոր կողմերը տնկեցիւ 32. Անոր բացատները՝ ընդարձակեցի մեծապէս, և անոր ճամբաները՝ ընդարձակօրէն 33. լայնցուցի. իբր դուռ՝ հոն գտնուող ձիերու, 34. հաստատեցի ջրորդան մը, և հոսանքի մը հանգոյն՝ զայն հեղեղ տուի... 35. Այդ տաճարը՝ իր հիմէն մինչև ձեղունը, 36. կառուցանեցի, աւարտեցի, և լեցուցի առատութեամբ. 37. օղիով (արմաւի) մաքրեցաւ, անոր ծեփը. անոր շտեմարանը, գինիով սրսկուեցաւ 38. Ան որ կը շարժէր բաճը, մարկեղը, աղիւսի կաղապարը, ան որ աշխատանք կ'ընէր, 39. ան որ կուրը կը կրէր, բերկրանքով, ցնծութեամբ, հաճոյքով, 40. գոհունակ գէմքով, (վերջաւորութեան) կը բերէին, իրենց օրերը 41. Անոր աշխատանքը, ցնծութեամբ, հրճուանքով, երգով, (և) չքեղութեամբ 42. վերջացուցի, և ԲԵՇ. ԿԱԼ. ՇԻՏ. ՏՈՒ. ՏՈՒ. Ա. 43. «ամէն ինչ հայթայթող պալատ» կոչեցի անոր անունը 44. Աշուր, Պէլ, Նապու, Իշթարը Նինուէի, Իշթարը Արպէլայի, 45. աստուածները Ասորեստանի, անոր մէջ հրաւիրեցի բոլորը, և 46. անոնց առջև, փառաւոր, մաքուր՝ զոհեր մատուցանեցի, և 47. իմ պարգևները նշուիրեցիւ Այդ աստուածները՝ 48. հաստատակամութեանը մէջ իրենց սրտերուն, իմ թագաւորութիւնը օրհնեցին 49. Ազնուականները՝ և հասարակ ժողովուրդը երկրիս, անոնց բոլորը՝ 50. համեղաճաշակ կերակուրներու, խնձոյքի, և կոչունքի սեղանի մը, 51. զանոնք բազմել տուի, և անոնց ասորթականները գոհացուցի:

ՏԱՍԵՐԵՐՈՐԴ ՏԱԽՏԱԿ

52. Զովացուցի անոնց սրտերը՝ գինիով և օղիով (արմաւի). 53. անոնց գլուխներուն վրայ՝ լաւագոյն իւզ՝ առատ իւզ, հեղեցիւ 54. Աստուածներու թագաւոր՝ Աշուրի հրամանով, և բոլոր աստուածներուն Ասորեստանի, 55. ուրախութեամբ, երջանկութեամբ, հոգեկան զուարթութեամբ, 56. առատ սերունդով, հոն երկարօրէն, 57. բնակի՛մ, և անոր չքեղութիւնը՝ վայելի՛մ: 58. Նոր տարուայ տօնին, առաջին ամսուն, բոլոր երիվարները, 59. Զո-

րիները, ուղտերը, զէնքերը, պատերազմի կազմածքը, 60. բոլոր բանակներուն, թըշնամիին աւարը, ամէն տարի, 61. անդադրուն կերպով, մթերե՛մ անոր մէջ, 62. Ան որ է այս պալատին մէջ, (ըլլայ ան) բարեբար ոգի մը, բարեգործ ոգի մը, 63. թագաւորութեան քայլերը հսկելով, հոգիս զուարթացնելով, 64. սերունդներ շարունակ՝ թող բարգաւաճի՛, (և) անոր քովէն չի պակսի 65. Գալիք օրերուն, թագաւորներուն՝ որդիներուս միջև, 66. (ան) որուն անունը, Աշուր և Իշթար, երկրին և ժողովուրդին՝ իշխանութեան համար 67. պիտի հռչակեն, երբ այս պալատը, 68. պիտի հիննայ, և փճանայ, անոր աւերակաները՝ թող վերականգնէ՛ ան. 69. Ինչպէս որ ես, թագաւորին՝ զիս ծնանող հօր՝ անունան գրութեան(156) արձանագրութիւնը, 70. իմ (իսկ) անունան գրութեան՝ արձանագրութեան երկայնքին, զետեղած եմ, և 71. դուն (ըրէ) ինծի նման. անունան գրութեան արձանագրութիւնը՝ 72. զիտէ, և իւղով օժէ զայն, մատուցանէ զոհեր, 73. (և զայն) քու անունան գրութեան արձանագրութեան հետ, զետեղէ: 74. Քու աղօթքները, պիտի լսեն Աշուր և Իշթար: 75. (Թուականը) Ատար (ամսոյն). անունանգիր, Աթար-Իլի՝ կառավարիչը Լախիրայի:

Ն Օ Թ Ե Ր

105. Պա'ալու՝ աքքատ. am^{al} Ba-'lu, փիւնիկեան ծագումով անուն մըն է՝ בעל, Աշուրպանիբալի չրջանին ալ գործածուած: Revue Biblique, 1911, էջ 120:

106. Մանասսէ՝ Յուդայի թագաւոր՝ աքքատ. am^{al} Me-na-si-i shar ^{al}Ja-u-di, նոյն բառաշարքը գրեթէ Հին Կտակարանին մէջ, Երեմ. 15, 4 מנשה בן יחזקיהו מלך יהודה LXX Μανασση υἱὸν Εζεχίου Βασιλέα Ιουδα: Վուրկ. Manassem filium Ezechiae regis Juda: Եթովպ. Menase aleda hezeqeja negusa jehuda Ղպտ. Manassè nechèri neEzégias neiro neyeouda: Զօհր. Մանասսէ որդւոյն եղեկիայ թագաւորին Յուդայ: Արաբ. منسى بن حزقيا: Ասոր. ܡܢܫܐ ܒܢ ܚܙܩܝܐ: Ասոր. ܡܢܫܐ ܒܢ ܚܙܩܝܐ:

107. Գառչկապրի՝ աքքատ. am^{al} Qa-ush-gabri, קוש-גברי, ուր եղովմական «Գօշ» աստուծոյ անունը կ'երևի, ինչպէս Qa-ush-ma-la-ka, קוש-מלך բառին մէջ, թագաւոր-

Գ. Ի շրջանին: Revue Biblique, 1911, էջ 211:

108. Եգովմ' աքքատ. ^{alt}U-du-me, Աւ-
դու-մ, Եգիպտ. բնագիրներու 'A-du-
m(a)n, տես Max Müller, Asien und Europa,
nach Altägyptischen Denkmälern, Leipzig,
1893, էջ 135: Max Burchardt, Die altkaa-
näischen Fremdworte und Eigennamen im Ae-
gyptischen, Leipzig, 1909, Zweiter Teil, թիւ
196: W. Foxwell Albright, The Vocalization of the Egyptian Syllabic Orthography, New Haven, Connecticut, 1934, էջ 34: Henri Gauthier, Dictionnaire des Noms Géographiques contenus dans les Textes Hiéroglyphiques, Le Caire, 1931, tome premier, էջ 126: Ե-
գովմ' Հին Կտակարանի մէջ նաեւ յիշատակ-
ուած, Երեմ. 49, 17: Եգեկ. 25, 12: Մաղ. 1, 4: Դան. 11, 41: אדום LXX Εδωμ, Ա-
սոր. քոյ, Վոււկ. Edom, Զօհր. Եգովմ',
Ղպտ. édôm, Եթովպ. 'Edome, Արաբ. أدوم
կարծիր ծովու elanitic ծոցին և Մեռեալ
ծովու միջև գտնուող լեռնային տարածու-
թիւնն է՝ Եգովմը:

109. Մուցուրի' աքքատ. Mu-sur-i «Ե-
գիպտացի» կը նշանակէ բառացիօրէն. բաղ-
դատել Հին Կտակարանի Ծնն. 39, 1 מִצְרַיִם
LXX Αἰγύπτιος:

110. Մովաբ' աքքատ. ^{alt}Ma'-ab, Ե-
գիպտական բնագիրներու M-i-bn է, Simons
J., Handbook for the study of Egyptian Topo-
graphical lists of Western Asia, Leiden, 1937,
էջ 205: Հին Կտակարանի մէջ նաեւ յիշա-
տակուած՝ מואב LXX Μωαβ, Ասոր. ܡܘܥܒ,
Զօհր. Մովաբ, Ղպտ. Môab, Եթովպ. Moabe,
Արաբ. موباب, Վոււկ. Moab, Երկր. Օրին. 1, 5: Թուոց 21, 13: Երեմ. 48, 4: Յոր-
դանանի և Մեռեալ ծովու արեւելիքումը՝
Առնոֆն վտակի հարաւը կը տարածուէր
Մովաբացիներու երկրամասը՝ այժմուս «Գե-
րազ»ը:

111. Տիւ-Պէլ' աքքատ. Sil-Bêl, Երբ.
צִל בֵּל «Պէլի շուքը» կը նշանակէ, ծանօթ՝
Սննքեղբորի և Առուբայանի շրջաննե-
րուն, նաեւ Revue Biblique, 1911, էջ 211:

112. Դազայ' աքքատ. ^{alt}Ha-zi-ti, Ե-
գիպտական բնագիրներու Qa-da-ta է, Max
Müller, Asien und Europa, nach Altägyptischen
Denkmälern, Leipzig, 1893, էջ 87: Max Bur-
chardt, Die altkaanäischen Fremdworte und
Eigennamen im Aegyptischen, Leipzig, 1909,

Zweiter Teil, թիւ 962, 1071: W. Foxwell
Albright, The Vocalization of the Egyptian
Syllabic Orthography, New Haven, Connecti-
cut, 1934, էջ 58: Հին Կտակարանի մէջ
յիշատակուած է նաեւ Դազ LXX Γάζα, Հե-
րոդոտոսի Καδύτις, Ասոր. ܡܝܬܝ, Վոււկ. Gaza,
Զօհր. Դազայ, Եթովպ. Gazese, Ղպտ. Gaza,
Արաբ. غزه, Ծնն. 10, 19: Երկր. Օրին. 2,
23: Յես. 10, 41: Երեմ. 25, 20: Պաղես-
տինի հարաւ-արեւմտեան անկիւնը, մօտ՝
Եգիպտական սահմանին, չորս հազար մեթր
հեռու գրեթէ Միջերկրականէն կը տարած-
ուէր, Փղշտացիներու հինգ քաղաքներէն
մին՝ Դազան: Henri Gauthier, Dictionnaire
des Noms Géographiques contenus dans les
Textes Hiéroglyphiques, Le Caire, 1931, tome
5, էջ 164, 213:

113. Ասկաղոն' աքքատ. ^{alt}Is-ka-lu-na,
Եգիպտ. բնագիրներու Ash-qa-lu-na է, Max
Burchardt, Die altkaanäischen Fremdworte und
Eigennamen im Aegyptischen, Leipzig, 1909,
Zweiter Teil, թիւ 142: W. Foxwell Albright
The Vocalization of the Egyptian Syllabic Or-
thography, New Haven, Connecticut, 1934,
էջ 49: Henri Gauthier, Dictionnaire des Noms
Géographiques contenus dans les Textes Hié-
roglyphiques, Le Caire, 1931, Tome 1, էջ
105: Նաեւ յիշատակուած է Հին Կտակա-
րանի մէջ, אשקלון LXX Ἀσκαλων, Վոււկ.
Ascalon, Ասոր. ܐܫܩܠܢ, Զօհր. Ասկաղոն,
Ղպտ. Ascalôn, Եթովպ. 'seqalone, Արաբ.
أشقلون: Փղշտական ծովեղբրեայ քաղաք
մըն էր Ասկաղոնը՝ Միջերկրականի վրայ,
Սեփելայ գաւառին մէջ, Գազայի և Ազովտի
միջև: Այժմու عسقلان է՝ Ասկաղոնը:

114. Իգաուսու' աքքատ. ^{amēl}Ika-u-su,
Թերես Փղշտացիներու Սադրաբ' אכיש
Թուն. Αγκισσός է: Revue Biblique, 1911,
էջ 211:

115. Ակկարոն' աքքատ. ^{alt}Am-kar-ru-na,
բաղդատել Եգիպտ. 'n-g-n, Simons J., Hand-
book for the study of Egyptian Topographical
lists of Western Asia, Leiden, 1937, էջ 202:
Հին Կտակարանի մէջ յիշատակուած նաեւ,
Հին Կտակարանի մէջ յիշատակուած նաեւ,
Ասոր. ܐܟܟܪܐܢ, Վոււկ. LXX Ἀκκαρων,
Accaron, Զօհր. Ակկարոն, Ղպտ. Akkarôn,
Եթովպ. aqarone, Արաբ. عقرون: Փղշտացի-
ներու հինգ զլխաւոր քաղաքներէն մին՝
իրենց երկրամասին հիւսիսակողմը զետեղ-
ուած, այժմու عقران է՝ Ակկարոնը:

116. Միլկիաշարայ՝ աբբ. Mil-ki-a-sha-pa, եբրայերէն արտագրութեամբ **מילכיאש** 117. Կէպալ՝ աբբատ. ^{ālu}Gu-ub-li, հփայտ. բնագիրներու Ku-b-ni'ն է. Max Müller, *Asien und Europa*... էջ 188: Max Burchardt, *Die altkanaanäischen Fremdworte*... Zweiter Teil, թիւ 970, 975: Henri Gauthier, *Dictionnaire des Noms Géographiques*... Tome cinq, էջ 198: W. Foxwell Albright, *The Vocalization of the Egyptian*... էջ 60: Kpn արտագրութեամբ՝ Simons J., *Handbook for the study of Egyptian*... էջ 217: Յիշատակուած է նաեւ Հին Կտակարանի մէջ, **לXX** LXX Βύβλος, Ղպ. Neoidjôm, հաւանաբար Βύβλοςը Βίβλος հասկցած են, նոյնպէս Ջօհր. մատենագէտք, իսկ Ասոր. **ܐܒܝܠܝܗ** Giblij, եթովպ. Gebale չեն գիրել մացած բնագիրը: Թրիփոլիի և Պէյրութի միջեւ Փրենկիեան քաղաք մըն էր Կէպալը, այժմու جيبا օր «փոքրիկ լեռ» կը նշանակէ:
118. Մաթանպա՝ աբբատ. Ma-ta-an-ba-'al եբրայական արտագրութեամբ **מטאנבא**, որ կը պատահի Թագղաթփաղօսար 'ի չըջանին՝ նաեւ *Revue Biblique*, 1910, էջ 198:
119. Արվատ՝ աբբատ. ^{ālu}A-ru-ad-da, Փրենկիեան քաղաք մըն է:
120. Ապիպա՝ աբբատ. A-bi-ba-'li, եբրայական արտագրութեամբ **אביבא**:
121. Սամսիմուրունայ՝ աբբատ. ^{ālu}Sam-si-mur-ru-na, Փրենկիեան քաղաք մըն է:
122. Բուաուիլ՝ աբբատ. Pu-du-il, եբրայական արտագրութեամբ **פדואל**, յիշատակուած է նաեւ Սենեքերիթի չըջանին: *Revue Biblique*, 1911, էջ 211:
123. Պէթ-Ամմիւ՝ աբբ. ^{ālu}Bit-Am-ma-na, եբրայական արտագրութեամբ **ביתעמון**:
124. Ախիմիլկի՝ աբբատ. Ahi-mil-ki, նմանակերտ անուն մը նաեւ Հին Կտակարանի մէջ՝ **אחימלך** նովրալի քահանան՝ 1 Սամ. 21, 2: 23, 6: Դաւիթի քահանան 1 Մնաց. 24, 3, 6:
125. Ասեդուի՝ աբբատ. ^{ālu}As-du-di, հփայտական բնագիրներու As(i)didin է, Max Burchardt, *Die altkanaanäischen Fremdworte*... Zweiter Teil, թիւ 146: Henri Gauthier, *Dictionnaire des Noms Géographiques*... Tome 1, էջ 107: Յիշատակուած է նաեւ Հին Կտակարանի մէջ, **אשדוד** LXX Ασδωδ, Ασδωδ, 'Αζωτος, Ասոր. **ܐܣܕܕܐ**, Վուլկ. Azotus, Ղպտ. Azôtos, եթովպ. 'zata. Ջօհր. Ազովտ, Ասեդովթ, Արար. **أشدود**, *Revu.* 11, 22: Սմ. 1, 8, 2: Մնաց. 26, 6: Փղշտացիներու հինգ գլխաւոր քաղաքներէն մին էր Ասեդովթը՝ այժմու Esdûdը:
126. Էքիշթուրա՝ աբբատ. E-ki-ish-tu-ra, բաղդատել յունական 'Ακίστωρը՝ *Revue Biblique*, 1911, էջ 212:
- Սասրե ներկայացուած բաղդատութիւնները՝ յունական անուններու հետ, առնուած են *Revue Biblique*ի 1911 տարեշրջանի 212րդ էջէն:
127. Իտալիոն՝ աբբատ. ^{ālu}E-di-'il, յուն. 'Ιθάλην՝ այժմու Dalin է:
128. Բիլապուրայ՝ աբբատ. Pi-la-a-gu-ra-a, կրնայ Pylagorasը ըլլալ. անձնական անուն մը չէ սակայն այս վերջինը: George Hill, *A History of Cyprus*, Cambridge, 1940, Volume I, էջ 107:
129. Խիթրուս՝ աբբատ. ^{ālu}Ki-it-ru-si, յուն. Χύτρος, այժմ Kytroaen է:
130. Գիսու՝ աբբատ. Ki-i-su, բաղդատել յուն. Κίτσορ:
131. Սիլլուայ՝ աբբատ. ^{ālu}Si-il-lu-'u-a, Sillume, Σαλαμίν է, Ֆամակուսթայի ծովածոցին մէջ:
132. Իթուանտար՝ աբբատ. I-tu-u-an-da-ar, բաղդատել յուն. Ἐτεανδροςը Eteavandrosի փոխարէն:
133. Բափօս՝ աբբատ. ^{ālu}Pa-ap-pa, բաղդատել յուն. Πάφοςը, Neapaphosի տեղւոյն վրայ:
134. Էրիսու՝ աբբատ. E-ri-su, բաղդատել յուն. Ἐρεσοςը:
135. Սօլի՝ աբբատ. ^{ālu}Si-il-li, բաղդատել Տօլս, արդի Karovastasi մօտ:
136. Տամասու՝ աբբատ. Da-ma-su, բաղդատել յուն. Δάμασοςը:
137. Դուրիուս՝ աբբատ. ^{ālu}Ku-ri-i, բաղդատել յուն. Κούριονը, այժմու Episcopiի մօտ:
138. Աթմէսու՝ աբբատ. At-me-e-su, բաղդատել յուն. Ἀδμητοςը:
139. Թամէսի՝ աբբատ. ^{ālu}Ta-me-si, բաղդատել յուն. Τάμασος, Ταμασσόςը, այժմու Perañ:
140. Տամուսի՝ աբբատ. Da-mu-u-si, բաղդատել յուն. Δάμυσσοςը:
141. Գարթիսատասթայ՝ աբբատ. ^{ālu}Qar-ti-ha-da-as-ti, (קרית-חדת), Կարթիզոն, Kitionն է:

2. 142. Ունասակուսու՝ աքքատ. U-na-sa
 ra-su, բաղդատել յուն. Ὀνησάκιστος:
143. Լետրայ՝ աքքատ. 𐎠𐎵𐎠𐎹 Li-di-ir, բաղ-
 Լետրայ Δέδρα, Իտալիոնի հիւսիսակողմը:
144. Պուցուսու՝ աքքատ. Bu-su-su,
 Լետրատել յուն. Βυσσος:
145. Նուրիայ՝ աքքատ. 𐎠𐎵𐎠𐎹 Nûri-ia, մի
 յուր Nôra մը:
146. Եաթնանայ՝ աքքատ. 𐎠𐎠𐎠𐎠 la-at-na-
 ni, Կիպրոսն է:
147. Լիբանան՝ աքքատ. 𐎠𐎠𐎠𐎠 Lab-na-na,
 Լար. Lbnnr, Հիթիթ. La-ab-la-na, Ե-
 շապատ. բնագիրներու Rmnn և Rbrnr. Max
 Müller, Asien und Europa... էջ 197: Max
 Schardt, Die altkaanäische Fremdworte...
 s, weiter Teil, Թիւ 612: Adolf Erman und
 Hermann Grapow, Wörterbuch der Aegyptis-
 schen Sprache, Leipzig, 1928, Zweiter Band,
 421: Henri Gauthier, Dictionnaire des
 Géographiques... Tome 3, էջ 120:
 Երկատակուած է նաեւ Հին Կտակարանի
 Եր. ԼԷ, 𐤋𐤍𐤏 LXX Λιβανος, Վուլկ. Liban,
 Լիբ. Լիբանան, Ասոր. ܠܒܢܢ, Ղ. Լի-
 Լիբ. Լիբանոս, Եթովպ. Libanose, Արաբ. لبنان: Մի-
 Կապրականի և Nahr-Kasimiyeh միջեւ գտ-
 Կեղծ լեռնաշղթան է՝ Լիբանանը:
8. 148. Թեաւոր ցուլ՝ աքքատ. lamassu,
 Ե զուծի զլիսով, կնոջական մարմնով, այս
 ուստի անուանուած պահապան ոգին, օճեր երկու
 Երկունքերուն, որդին էր Անու աստուծոյ:
 Երկունքերուն էր, պալատներու և տա-
 Երկունքերուն մուտքին կը զետեղուէր, չար ո-
 Երկունքերուն մերձեցումէն զերծ պահելու հա-
 Երկունքերուն զանոնք: Edouard Dhorme, Les Relig-
 ion Bal de Babylonie et d'Assyrie, Paris, 1945,
 էջ 266: G. Furlani, La Religion Babilonese
 14 Assira, Vol. I. Le Divinita, Bologna, 1928,
 էջ 337-338:
149. Սնդրի՝ աքքատ. shedu, ոգի Ի-
 մաստով Հին Կտակարանի մէջ, ԴԿ, Ասոր.
 𐎶𐎶𐎶, Արամ. 𐤔𐤃𐤕, Երկր. Օրի. 32, 17:
 Սաղմ. 106, 37. — Տաճարներու և պա-
 Երկունքերուն մուտքին կը զետեղուէր shedu,
 Երկունքերուն խոյրը զլիսուն, Թեաւոր ցուլն
 Երկունքերուն կիսատուած մը՝ միաժամանակ,
 Երկունքերուն ոգին, մարդուն, տան, քաղա-
 Երկունքերուն տաճարին. չար ոգիներու կարգին կը
 Երկունքերուն սակայն երբեմն: Edouard Dhorme,
 14 Les Religions de Babylonie... էջ 266: G.
 Furlani, La Religione Babilonese... էջ 336:
 Ա. Ա. 150. Սուտակ՝ աքք. 𐎶𐎶𐎶 Ashnan, սոււմ.

𐎶𐎶𐎶 An-she-tir. pyroxenic «հանքային նիւթ մը,
 որ հրաբխային արտադրութիւններու մէջ
 կը գտնուի», feldspatho «դաքարային» ժայռն
 է ան, basalt «սեւածուկ» և augite ժայռը՝
 մասնաւորաբար, գտնուած Ճուտի-Տաղի
 ստորոտը և Ճէզիրայի դաշտազետինն մէջ,
 R. Campbell Thompson, A Dictionary of As-
 syrian Chemistry and Geology, Oxford, 1936,
 էջ 164:

151. Գունաւոր մարմար՝ աքք. abnu
 Tur-Mi-Na, գտնուած էր Սարկոնի կողմէ
 Ուրդիգուայի burashu կողմած չոճի լեռնե-
 րու մէջ, Վանայ լճին մօտ. տե՛ս François
 Thureau-Dangin, Une Relatiou de la Huitième
 Campagne de Sargon, Paris, 1912, էջ 45,
 տող 280 և ծան. 2, ուր abnu Tur-Mi-Na
 «գունաւոր մարմար» կը թարգմանէ, իսկ
 Meissner, Beiträge zur Assyriologie, III էջ
 212, լոկ «մարմար»:

152. Պրէսսիայ՝ աքքատ. abnu Tur-Mi-Na
 Banda «փոքր Tur-Mi-Na», Պրէսսիայ. Գա-
 րիտարկիլայէն բերուած էր, Սենեքերիմի
 կողմէ, King, Cuneiform Texts from Babylon-
 ian Tablets in the British Museum, XXXVI,
 III, 59: Կարճէմիլէն քանի մը մզոն գէպի
 հիւսիս, Breccia գտնուած է. կապոյտ քարէ
 Breccia, Ճուլամէքէն ոչ հեռու, Ճիլլու
 լեռներէն կուգար: Իմաստը հաստատուած
 էր, Բարեկոնի մէջ կատարուած, Koldeweyի
 յայտնութեամբ իբր «rotweis glasierte, vul-
 kanische Breccia», Aiburshabu, 6, Ebeling-
 Meissner, Reallexicon der Assyriologie, I.,
 437: R. Campbell Thompson, A Dictionary
 of Assyrian... էջ 193:

153. Դեղնակ կրաքար՝ աքքատ. abnu
 A-lal-lu, արձանագրութիւններու և շէնքե-
 րու իբր սալայատակ զործածուող, R. C.
 Thompson, A Dictionary... էջ 159:

154. Պտղածե-կրաքար՝ աքքատ. abnu
 Gi-rin-sin-gub-ba, պտղածե հրաքար մըն է
 «fruit-shaped pyrite», զարդարանքներու մէջ
 զործածուող: Thompson, Dictionary... էջ 89:

155. Ամանոս՝ աքքատ. 𐎠𐎠𐎠𐎠 Ha-ma-ni-im,
 հիւսիսային Սուրիոյ մէջ լեռնաշղթայ մըն է:

156. Անուան գրութիւն՝ աքք. mu-
 saru, որ սեմականացած ձևն է սկզբնական
 սոււմերական mu-sar-ին, որ քանուան գրութե-
 րու կը նշանակէ:

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԱՐԴ. ԶԴՋԱՆԵԱՆ

(Ա. Երջ. 5)

“ՀԱՅ ԲՈՒՍԱՇԽԱՐՀ”

Մթագին հանդիպ է որ, «Սիոն»ի ներկայ եւ յայտնի բիւրոն մէջ, կը հրատարակենք հանգուցեալ բանասէր եւ ուսուցիչ Կարապետ Գաբրիէանի «Հայ Բուսաշխարհ» ձեռագիր հատրէն, սոյն յօդուածաւորքը:

Հանգուցեալ բանասէրին «Քառգիրք Սեբաստիայ Գաւառիկոյի» ստուար երկասիրութեան ազդուութիւնը լրանալու վրայ է Ս. Սքոռոյն ազդեցնէ, ծախսովը Ամերիկայի Սեբաստիայի հայերէն համալսարանի Սիոնի: Իսկ «Բուսաշխարհ»-ը որ իր երկրորդ հոգեզաւակը կը սիրէր անուանել հանգուցեալ բանասէրը, կը մնայ թափախ ձեռագիր:

Հիմա որ ոչ եւս է գաւառի հայութիւնը, եւ կրակի մը գոլորտակցութեամբ ամենու վրայ կը ծանրանայ անկէ մեկի բողոքած մատուր ու լանկան ամէն ժողովուրդին յաւերժացնելու պարտականութիւնը, որքան սիրելի պիտի ըլլար բոլորիս համար երեսարակուած ձեռնիկ ման այս վերջին երկասիրութիւնը:

ԽՄԲ.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԳՈՐԾԻՍ ՎՐԱՅ(°)

Ձեռնարկս եւ գործիս սկզբնաւորութիւնը. — Տարիներ առաջ երբ Սեբաստիոյ Գաւառաբարբառը(°) պատրաստեցի, բաւական թուով ալ բուսաբաններ առած եւ որքան կարելի էր, գիտականօրէն ճշգրտած էի զայնս, եւ այդու իմ այդ համեստ գործս առաւելութիւններ մը ունենալը ըստած էր իզմիրեանց Գրակ. Պատ. Ժողովին առջև: Բայց վերջէն տեսայ թէ բուսաբանական այդ մասը շատ թերի էր, քանի որ թէ գիւղացի թէ Սեբաստացի ժողովուրդին լեզուին մէջ իմ հաւաքածէս ու կարծածէս շատ աւելի բուսաբաններ կան եղեր, զորս կրնալ առնելու պատահութիւնը չէի ունեցած այն պահին, լաւ եւս բուսաբանք մասնագիտական գործի մը յատուկ կրնային ըլլալ: Ուստի վերջէն խորհեցայ թէ կ'արժէր Հայ բուսաբանները առանձին աշխատասիրութեան մը նիւթ ընել: Առ այս անհրաժեշտ էր նախատարերք առաջը ձեռք բերել — Հայ բուսաբանները — և ատոնց ցոյց տուած բոյսերը ճանչնալ: Քաղաքի — Սեբաստիոյ

— բարբառին մէջ կան պատուական բուսաբաններ, բայց ասոնք մեծ թիւ մը չէին կազմեր. քաղքենին վերջապէս երկրագործ չէ, ըստ որում բոյսերու՝ իր ունեցած ճանաչողութիւնը մասամբ յարաբերական է, Բուսաբաններու միջերքը Հայ գիւղերն էին. պէտք էր չըջիլ ու լսել բուն իսկ շինականին բերնէն ու հաւաքել զայնս: Տարուան զգորցական արձակուրդներս մեծ մասով յատկացուցած էի այս բանին. և զրեթէ բոլոր գիւղերը չըջեցայ — Ալիսի Հովիտը մինչև Զոռա, անտի Էնտիրէս. Սվազի հարաւ-արեւելք կիլիկեան գիւղերը. զէպի արեւմուտք երլտըղ-էլի-Ենի-Սան. Եւդուկիա, Արթովայի Հայ Գիւղերը, Ղազ-օվա (Հինն Գաղիուրա՝ Գաղիմոնեայ), Նոյնպէս այս սահմաններուն մէջ ինկած բարձրաբերձ լեռներն ու անտառները — Անտիտորոս. Թէճէր. Գարապէլ. Պէյ-Տաղ. Հապէլ-Տաղ. Քէօսէ Տաղ. վերջապէս Ալեքոր Մասիսին ձագուկը ու անոր մանրանկար պատմական Աստղիկը (2500 մ.) Մեծին Միհրդատի կայանքը ու Սենեքերիմայ որդւոց Գաւթայ և Ատոմի ապաստանարանը, ուր կան դեռ հոյակապ բերդի մը աւերակները և արեւմտեան Աստղիկան Տաճարի մնացորդները, ստաշխելի ու պաշտելի: Դեռ հաճոյքով կը վերյուշեմ — Թէպէտ տաժանքով լի — այս վերելքներս ու թափառումներս: Այս չըջադայումներու մէջ հաւաքեցի շատ Հայ բուսաբաններ. և որովհետեւ ասոնք առանձինն արժէք մը պիտի չունենային և «բոյս ինչ»ի տարտամութենէն դուրս չպիտի կըրնային գալ, առանց իրենց ցոյց տուած բոյսը ճանչնալ և զայն գիտնականօրէն ներկայացնելու, ուստի այդ չըջած տեղերու Ֆլորայի բուսաբան մ'ալ (Herbier) կազմեցի Ամառնային այս չըջադայումներս բնական է, բաւական չէին Ֆլորան ամբողջացնելու, քանի որ միւս եղանակներն ալ — մանաւանդ Գարունը — ունին իրենց յատուկ բոյսերն ու ծաղիկները. ուստի Շարաթ և Կիրակի օրերը և մանր մունր արձակուրդներ յատկացուցած էի, ճնշալէն սկսեալ մինչև ձիւնը գետին իյնալը — Քաղաքիս մերձակայ լեռները (Մայրագոմ, Գարտաշար) գաշտերը ու Հայ գիւղերը այցելելու և բուսաբանիս կարեւոր պահանջները ամբողջացնելու: Բայց առաջագրեալ «Հայ Բուսաշխարհ» մը կազմելու համար

(°) Մասամբ հրատարակուած «Վանտոր»ի մէջ:
(**) «Քառգիրք Սեբաստիայի Գաւառիկոյի» 1903ին պատկաւորուած իզմիրեանց Գրակ. Պատ. Յանձնաժողովէն:

գիտելի թէ այս շրջանակը շատ նեղ էր. պէտք էր շրջիլ Փոքր Հայքէն վերջ Մեծ Հայքը և Կիլիկիա ալ, ինչ որ շատ դժ-
ուար էր այլևս Հայ Ուսուցչի մը համար:

Կը մնար ուրիշ միջոց մը. Սեբաստիան — արդէն ինք ալ իր բնագաւառ Վասպու-
րական աշխարհի տարադիր ժողովուրդ —
իր աժան հացին ու ապրուստին և բանուկ
ու ընդարձակ առուտունին համար իրեն
ձգած է շրջաբնակ քաղաքացիներու ստուար
գաղթականութիւն մը — Կիւրինցի, Ակնցի,
Փինկեանցի, Արաբկերցի, Երզնկացի, Բղեցի,
Խարբերդցի, Համէշէնցի, ևն. ևն. ասոնցմէ
ալ հաւաքեցի մեծ թիւով բուսաբաներ,
բոյսերը իրենց ցոյց տալով, որով գրեթէ
բոլոր Փոքր Հայքի ու մասամբ Մեծ Հայքի
բուսաբանները հաւաքած եղայ:

Դժուարին գործը սակայն այս ամենէն
վերջն էր. պէտք էր բոյսերը գիտականո-
րէն ճշգրել, նկարագրել. բոյսին ընտանիքը,
սեռը, լատ. ֆրանս. անունները որոշել.
առանց այս բաներուն ամուլ աշխատութիւն
պիտի կատարած ըլլայի: Այս ամէնը ընե-
լու համար պէտք էր բուսաբան մը ըլլալ.
մինչդեռ ևս բուսաբանութեան վրայ տար-
տամ ծանօթութիւն մը միայն ունէի: Խոր-
հեցայ թէ բարձրագոյն վարժարաններ տես-
նողներ, բժշկական համալսարաններէ դար-
ձողներ պիտի կրնային ձեռնուել ըլլալ ինծի.
բայց տեսայ թէ բուսաբանութեան մասին
ասոնց սորվածը աւելի տեսականին մէջ
էր, կամ մասնագիտական միայն, ու իրենք
ալ ցոյց տուած բոյսերու առջև կը շրջա-
րէին, կամ, հազիւ իմն տարտամ բաներ
մը կ'ըսէին: Սեփական աշխատութիւնը
միայն պիտի կրնար զիս այս անել դրու-
թենէն դուրս բերել: Ֆրանսերէն ընդար-
ձակ բուսաբանութիւններ և մասնագիտա-
կան գործեր ձեռք բերի. շատերը d'après
nature պատկերներով, որոնք մեծ առաջ-
նորդներ եղան ինծի, և զիս գործնական
հողի վրայ դրին: Դեղագործական քիչ շատ
ունեցած ծանօթութիւնովս օգտուեցայ նաև
Dorvantէն և այլ դեղաբանական գիրքերէ:
Հայերէն գործերու մէջէն ինծի առաջնորդ-
ներ եղան նաև Հ. Մէնէվլիշեանի Բուսա-
բանութիւնը(*), Հ. Ղ. Ալիշանի Հայ Բու-

սակը, Երեմեանի, Լուսինեանի Ֆրանսահայ
բառարանները, Բժշկապետ Բէստէնի բժշ-
կական բառարանը, ինչպէս նաև Տ. Ե. Յովհ.
Արթինեանի «Տունկերը և անոնց Հայերէն
անունները» փոքրիկ գործը: Հ. Քաջունիի
գիտ. բառարանը տեսած էիմ:

Ձեռագիր բժշկարանք. Ախարհ. Ար-
նեսա — Բիմիաբանական գիրքեր. Տօմար
ևն. — Հայ Բուսաբանութեան վրայ մաս-
նագիտական այսպիսի գործի մը մէջ կա-
րելի էր զանց ընել և չառնել Մեր Մա-
տենագրութեան մէջ յիշուած և ի մասնա-
ւորի ձեռագիր բժշկաբաններու բուսաբա-
ները: Սեբաստիա, ինչպէս հիմակ ալ ու-
սուցչի և բժիշկի տեղի քաղաք մը, անցե-
լոյն մէջ ալ ունեցեր է բազմաթիւ բժիշկ-
ներ: Ասար Սարկաւազ, Բիւնեաթ, Մար-
տիրոս, Օհան-Պարսամ. ասոր որդին Պար-
սամ՝ բժիշկ — մատենագիրներ եղած են և
արժէքաւոր գործեր թողած: Կ'երևայ ասոր
համար է որ Սեբաստիոյ մէջ ամենէն շատ
ձեռագիր բժշկաբաններ կը գտնուէին, ինչ-
պէս նաև վեցհազարեակներ, Ախթարքներ
և այլ Արհեստարանական և Քիմիական
գրքեր: Ընդ ես 20ի չափ ձեռագիր բժշկա-
բան հաւաքած եմ, և 30ի չափ ալ ուրիշ-
ներու քով տեսած կամ լսած: Իմ ձեռա-
գրերուս մէջ կան Միսիթար Հերացիի,
Ստեփանոս Եղեմիացիի, Ամիրտ. Ամասիա-
ցոյն և Սեբաստացի բժշկացն Օհան-Պար-
սամի, Պարսամի, Մարտիրոսի, Ասար Սար-
կաւազի կարեւոր գործերը, ինչպէս նաև
1512ին մեր Առաջին տպագրութեամբ իւրոյս
ընծայուած՝ Ծալինոսի (Գաղիանոսի) բժշ-
կաբանը: Ասոնց ցուցակագրութիւնը վերջէն
պիտի ընեմ. հոս միայն իմ հասկցածիս չափ
ասոնց բուսաբաններուն վրայ իմ կազմած
գաղափարս պիտի ուզէի պարզել: Ընդհա-
նուր առմամբ պէտք է ըսել թէ Բժշկական
մատենագրութիւնը կը սկսի ի մեզ ԺԱ.
դարուն Միսիթար Հերացիով. Ստեփանոս
բժիշկ Եղեմիացի, որդի Սահարոն բժիշկի,
գայնս շարունակած (1236) ու Ամիր Տօվ-
լաթ ճոխացուցած ու ամբողջացուցած է.
Ասարի և Մարտիրոսի գործերն ալ ինքնու-
րոյն և ինքնատիպ կրնան համարուիլ. ա-
սոնցմէ դուրս մնացեալները գրեթէ ասոն-
ցինուն ամփոփումները, ընդօրինակութիւն-
ները ու ինչ ինչ յաւելումներ, ինքնագրու-
թիւններ են: Մեր բժիշկ — փրկիսփաներու

(*) Հ. Մէնէվլիշեանի սոյն գործը հետեւողու-
թիւն կամ գրեթէ թարգմանութիւնն է մեր քով
եղած Ֆրանս. նմանօրինակ գործի մը:

այս հոյակապ գործերը ըստ մեծի մասին թարգմանութիւն կամ հետեւողական հեղինակութիւն են Արար, Պարսիկ, Ասորի, Հրեայ (արարերէն հեղինակած կամ գրած) Յայն և Լատին հեղինակութիւններու: Ամենէն աւելի Ամիրտ. է որ իր ժամանակի դասական-գիտական ուղղութեամբ դասուորած և կարգաւորած է իր բազմալսատակ գործերը և գիտական ուղղութիւն, մէթոտ և ողի գրած է անոնց մէջ:

Ըլլան այս գործերը թարգմանութիւն թէ հեղինակութիւն, մեր Բժիշկ-Մատենադիրները ի հարկէ պիտի ընդունէին և ընտրէին իրենց ընտրած օտար հեղինակներուն գիտական բառերը — բուսաբաներ, դեղերու անուններ, արտանուններ ևն. — նոյնութեամբ, իրբն ընդհանուրէն ընդունուած և արուեստին մէջ (բժշկութեան) ի կիրարկուած գիտական-արուեստական բառեր: Այլապէս ալ չէին կրնար չարժիլ, քանի որ նոյն բանը կը տեսնենք այսօրուան գիտական աշխարհին մէջ ալ: Բժշկարանաց միւս մասերը մէկ կողմ թողելով՝ վեր առնենք միայն անոնց բուսանունները. և այս ընելու ատեն ստիպուած ենք երթալ միւլը-ճիւղ Հ. Բուսակի մէջ:

Մեծ Հայրենայիս Նահապետը իր այս հոյակապ գործին մէջ ալ նւիր լաւ է կողմերովը լայնօրէն ընդգրկած է. իր արեւ-Հանճարի ճառագայթները կարծես ոչ մէկ մութ անկիւն թողեր են մեր Հին ու Նոր Մատենագրութեանը մէջ. ուր որ բոյսի մը անունը, նշուլը, հոտը կայ, հազիւ անոնցմէ ճոքաղ մը թողեր է մեզ նման թղուկ իր թոռներուն: Այնքան ձեռագրերու մէջէն հազիւ փոքր թուով բառեր կամ մէջբերումներ կը գտնուին որ Հայ Բուսակի մէջ չկենան: Իր գործի հիմունքը կը կազմէ մասնաւորապէս Ամիրտ.ի Անգիտաց անպէտը կամ Բժշկական Բառարանը: Ինչպէս ինք Ամիրտ. կ'ըսէ իր յառաջաբանին մէջ, բառարանական կարգով — այբուբենի վրայ — դասաւորած է բառերը, անխտիր գնելով հայերէնի տառադարձուած օտար բառերը թէ հայերէն բառերը և յաճախ մէկէն միւսը ղրկելով: Հայերէն բուսանուններու մեծագոյն մասը թարգմանութիւնն են օտար նոյն բառերուն, չատերն ալ արդէն մեր լեզուին մէջ գտնուած հայերէն անուններ են: Այսու Ամիրտ. կրկնակ ծառայութիւն մատու-

ցած է. մէկ մը՝ այդպէս արդէն գոյութիւն ունեցած հայ բուսաբաները ճշգրտ և զայնս Հայ-ղիտակ. բառերու կարգ անցուցած է. երկրորդ Հայերէն թարգմանածոյ բառերը ժամանակի վաղնջականութեամբ կերպով մը նուիրագործուած են իբրեւ հայերէն բուսաբաներ ընդունուելու այսօր ալ: Պէտք է ըսել նոյն ատեն թէ Միթիար Հերացի ալ գործածած է միևնոյն Հայ բուսաբաները, ըլլան Բուն Հայերէն թէ թարգմանութիւն, ու Ստեփաննոսի բժշկական բառարանին մէջ ալ կը գտնենք ան միևնոյն բուսանունները, ինչ որ Ամիրտ. գործածեր է. որով ինք Ամիրտ. աննախընթաց բուսաբանագիր մը չէ, և ըսել է, իր աղբիւրներն ալ կը բարձրանան մինչև ԺԱ. դար. ու ինչո՞ւ երկմտիլ՝ թէ անկէ առաջ բժշկական մատենագրութիւն ունեցած չենք: Հ. Ալիշան ալ բժշկարանաց այս բուսաբաները առած է և գրեթէ ամենամեծ մասամբ ճշգրտ է օտար թէ հայ բառերը՝ տրուած տառադարձումներէն կամ Արար հեղինակներու՝ Եւրոպական թարգմանութեանց վրայէն: Թէև անոր այս ճշգրտները խորազննին բանասէրներու մօտ դեռ խնդրոյ տակ են, և չատեր — ինչպէս Ն. Բիւզանդացի — շատ սխալներ մատնանշած ըլլալնին կ'ըսեն: Ամիրտ. ալ իր թուած բոյսերը — մեր երկրի թէ տար աշխարհներու — ամէնը տեսած, ճանչցած և բոյսին վրայ տուած չէր կրնար ըլլալ իր նկարագրութիւնները, ինչպէս ինք ալ կ'ըսէ չատերը ի գրոց են կամ ի լրոյ: Հ. Բուսակի միւս բառերը առնուած են մեր մատենագրութիւններէն ու ցանուցիր հրատարակութիւններէ. ասոնք ըստ մեծի մասին գիտականօրէն ճշգրտուած չեն, իսկ Գաւառական Բուսաբաներէն անոնք միայն ճշգրտուած են, որոց որ չորցուած բոյսը զրկուած են իրեն ու ինք ալ զայնս ճշգրտ տուած է Բառուայի Համալսարանի Բրոֆէսորներուն: Հ. Ալիշան կ'ըսէ որ նոյնիսկ այդ բրոֆէսորները բոյսերէ չատերուն գիտական անունները տարակուսանօք յայտնած կամ որոշած են, նոյնիսկ բոյսը իրենց անձանօթ գոլով՝ Արդ, ինչպէս կը տեսնուի, Եւրոպայի ֆլորայէն բաւականին տարբեր Հայաստան աշխարհի այլազան բոյսերը՝ ճշգրտու գործը աղէկէն կնճռոտ հարց մ'է, բուսաբան բրոֆէսորներ վարանցնելու աստիճան. հապա-

որը կը մնան մեզի նման հասարակ մահ-
կանացուները:

Մեր արդի գրաւոր Բուսաբառերը. —
Հայկազնեան բառգիրք նուիրագործած են
Բժշկարաններու տուած և մեր մատենա-
գրութեան մէջ յիշուած բուսաբառերը: Հ.
Բուսակի խուզարկումներէն վերջ Հայերէն
Բուսաբանութիւնք, ֆրանսահայ հասարակ
և գիտակ. բառարաններ ճոխացած կը
գտնենք հայացի բուսանուններով. սակայն
և այնպէս պակասը խիստ մեծ է, և չփո-
թութիւններ գիրար կը խաչաձևեն. ուստի
Բառագիր թէ Բուսաբանութեան հեղինակ-
ներ ու գրադէտներ հարկին առջև խոնար-
հելով՝ բոյսերուն զոդտրիկ և շատ անգամ
ալ բռնագործիկ թարգմանութիւններ տուե-
ր են, հարկաւ իւրաքանչիւրը իր հասկցած
և ընդունած կերպովը, որով հայ բուսա-
բառերու թոհ ու բոհ մը ստեղծուած է:
Նուազ զոդտրիկ ռափկաբոյր դաւառական
բուսաբառերու ասոնց վրայ դալ աւելնալը
ի հարկէ հաշտ աչքով չպիտի գիտուէր մեր
դժուարահաճ Բառագիրներէն ու Գրադէտ-
ներէն: Արդ քննենք քիչ մ'ալ սա մեր
անգիր դպրութեան բուսաբառերը: Հոս ա-
մենէն աւելի աչքի զարնող պարագան պիտի
ըլլայ՝

Բոյսերու անուններ եւ անուանակո-
չումը. — Յայտնի է թէ Մարդուս՝ երկրի
վրայ ծագումէն ի վեր բնութեան և բնա-
կան օրէնքներու հետ ունեցած ծանօթու-
թիւններու ամբողջութիւնը կը կազմէ այ-
սօրուան գիտութիւններու շարքը: Բուսա-
կան աշխարհին հետ մարդուս յարաբերու-
թիւնը պէտք է որ շատ կանուխէն սկսած
ըլլայ — նախապատմական շրջաններէ
սկսեալ — քանի որ իր գոյութեան պահ-
պանումի անհրաժեշտ ու անմիջական տա-
րերքը կը կազմէին — և ցարդ կը կազմեն
— բոյսեր, արմատներ, վայրի պտուղներ,
հատիկներ ու հունտեր: Ուստի ան — Մարդս
— ճանչցաւ հետզհետէ անոնցմէ իւրաքան-
չիւրը իւրեւ մնունդ, գեղ ու դարման. ա-
նոնց՝ օգտակար կամ վնասակար ըլլալը,
ակնհայտոյ տեսքը, գոյնը, թոյրն ու բոյ-
րը, և զանոնք կերպով մը դասակարգելու և
տարորոշելու համար անուններ տուաւ ա-
նոնց: Ինչե՞ր և ի՞նչ բաներէ առնուած
կրնային ըլլալ այդ անունները: Ի սկզբան
անդ Մարդուս ծանօթութեան սահմանին

մէջ բոյսերէն վերջ կը գտնուէին ընտանի
թէ վայրենի անասուններ, թռչուններ,
միջատներ և ինչ ինչ նախնական գործիք-
ներ, զէնքեր, առարկաներ. մինչև Հովուի
Բիրն ու Հովուի մախաղը: Ան՝ մարդս,
տեսաւ բոյսերու զանազան մասերուն ու
կենդանիներուն անդամներուն և առարկա-
ներուն ձևերուն միջև նմանողութեան ա-
ղերս մը ու ըստ այնմ անուններ յարմար-
ցուց: Այս անունները հետզհետէ ընդհան-
րացան, գործածուեցան, բաղմալացան, աղ-
գեր իրարմէ փոխ առին, գործածեցին ու
հասուցին ծագողով Արդի Գիտութեան. ա-
նանկ որ Լիննէ և այլ Բուսաբանք հարկա-
գրուեցան Սովորութեամբ նուիրագործուած
նախնեաց այդ բուսաբառերուն առջև խո-
նարհիլ ու ընդունիլ զայնս իբրև Գիտական
անուններ բուսոց: Այս այսպէս ըլլալը հաս-
տատելու համար բաւական է ակնարկ մը
նետել գիտութեան ընդունած լատին կամ
ֆրանս. բուսաբառերուն վրայ: Ակնարկ մը
նետելով մեր հաւաքած անգիր դպրութեան
բուսաբառերուն վրայ ալ, միևնոյն բունը
պիտի տեսնենք, և այդպէս ալ պիտի ըլ-
լար, քանի որ Հայն ալ երկրագործ ժողո-
վուրդ մը եղած է և մեր Հայաստան աշ-
խարհն ալ չափաւոր բայց ալազան ֆլօրա-
յով մը օժտուած է իր ալազան կլիմային
համեմատ: Բնական է ամէն երկրի միև-
նոյն ֆլօրան չունի, որով ամէն բոյս ամէն
երկրի ժողովուրդներու հաւասարապէս
ծանօթ չպիտի ըլլար, ինչպէս նաև ամէն
մարդու և անտի ամէն ազգերու դիտելու
կերպն ալ նոյն եղանակ չըլլալով, հարկաւ
իրենց տեսած ու ճանչցած բոյսերը միև-
նոյն անունով չպիտի որակէին. բայց որ-
քան ազգերու յարաբերութիւնները իրարու
հետ յաճախեցին, շատ բաներու հետ ծա-
նօթացան նաև իրարու երկրի բնականին —
կլիմայ, բերք, բուսականութիւնը: Ի հարկէ
իրենց ճանչցած ժողովուրդներու անուա-
նակոչումովը կամ թարգմանաբար պիտի
սորվէին ու ճանչնային այդ բոյսերն ալ:
Այսպէս Հայաստան Աշխարհ Յոյն, Հռոմա-
յեցի, Արաբ աշխարհներուն որքան բոյ-
սեր, պտուղներ չծանօթացուց և բուսա-
նուններ չտուաւ: Առնենք, օրինակի համար
ի գիրս թէ՛ ժողովուրդին բերնին մէջ հա-
ւասարապէս լսուած կապրցալսաբոյր. կաս-
կած չունինք թէ զուտ հայացի բուսաբառ

մ'է սա. գէթ զայն կազմող ցախ բառը, որմէ կազմուած բուսաբառեր կամ առանձին գործածութեամբ՝ կը լսուին այսօր ալ Գաւառաւեգուներու մէջ, (տես ջղացոյս և ցախ). արաբ. թուրք. պարսիկ. լատին կամ ֆրանսերէն լեզուներուն մէջ ալ այդ բոյսի անունի մէջ կը լսուի կապար բառը ինչ ինչ եղանակաւորումով, և ցախ կամ եմի-ին համապատասխան այդ լեզուներու յատուկ մասնիկի ածանցումով: Առնենք գարձեալ երնջայ, երնջան, երնջակ, երնջակառ՝ ի գրոց և Էրիթմայ, Էրիթմուկ, Էրնջանուկ ի բրոց, որուն մէջ երիթ բառն է որ կը լսուի. նոյնը կը լսուի նաև լատիներէն և ֆրանսերէն անուններուն մէջ. Erynge, Eryngium. և որովհետեւ այս բոյսս իր որձ և եգ տեսակները ունի, որձ երնջային համապատասխանող թրքերէն անունին մէջ — պուղա բիքեհի — կը հանդիպինք երինջին որձը պուղային (ընճուղ, ցուլ) անուանակոչումին: Ինչպէս այս բուսաբառիս կարգին ըսինք, ժողովուրդը բոյսերու անուանակոչումին մէջ փափկանկատութիւն չի դնել, և ցուլի մը ծննդական այդ անգամին ու բոյսին միջև ամենայն դիմօք աղերս ու նմանութիւն տեսնելով այդպէս ալ կոչած է: Երիթմի (abricot) ռամկերէնը Պարկուկ, մասնաւորապէս կը լսուի ի Սվազ. Ամիրտփուլաթ ալ այդ անունով յիշած է, և արաբերէն ալ այդպէս կը կոչուի. լեզուաբան մը ըլլալու հարկ չկայ հաստատելու համար թէ Պարկ բառէն և նմանողութիւն ցուցնող ուկ մասնիկէն ածանցուած է. ուստի և զուտ հայերէն բառ մ'է. և չէ՞ որ Հռոմայեցիք ալ մեզմով ճանչցած այդ համեղաճաշակ պտուղը և Հայկական սալոր — prunus Armeniaca կամ լոկ Armeniaca անուանեցին զայն: Յոյն, լատին, արաբերէն կամ ֆրանսերէն տարազին տակ քողարկուած բուսաբառերուն մէջ իրարմէ փոխ առած որքա՞ն այսպիսի բառերու կը հանդիպինք վեր ի վերոյ քննութեամբ մը:

ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱՅԻԿԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 1)

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ

ՄՏԱԾԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ

Սկեռուն ակնարկ մը աշխատութեան սենեակի պատուհանին ապակեայ փեղկին՝ ինծի խորհիլ կուտայ թէ իմ մտածումներս կը խառնուին այն պատկերներուն, որոնք նկարուած ըլլալ կը թուին փեղկին վրայ: Ապակիի բիւրեղէն կը նշմարեմ նախ պատուհանի վանդակներուն երկրաչափական ձևերը, յետոյ անոնցմէ անդին կանաչ ալիքները անտառներուն և դաշտերուն, պարուրուած առտուան կապոյտ և անգայտ մշուշին մէջ: Հորիզոնին վրայ կը բարձրանայ շարքը բլուրներու, իսկ լեռան անտառուտ կողմին վրայ հեռաւոր հիւանդանոցը կ'երևի, Ֆլորանթինեան վանքի մը նման, շրջանակուած թուխ նոճիներով: Ծիծեռնակներու երամը կ'անցնի տժոյն երկնակամարէն, ամպերու խիտ քողէ մը ծածկուած: Հեռուն քանի մը օդանաւեր կը սաւառնին, բերելով ինձ պատերազմի և ռումբերու յիշողութիւններ, գիշերին մէջ ոռնացող յուշկապարիկներու նման: Յետոյ մէկէն կը մոռցուին կանաչ տեսարաններու շարքերն ու թռչուններու երգերը և կը տարուիմ մտածելու քաղաքակրթութեան մահուան, և անցեալ կործանումներու և մեր օրերու ճակատագրին:

Այսպէս իմ մտածումներս կը շրջին ոչ միայն ներկայ իրողութիւններու շուրջ, այլ նաև կ'երթան հեռաւոր աշխարհներու, վերքերելով անցեալ իրադարձութիւնները և պարզելով տեսութիւններ անստոյգ ապագայի նկատմամբ: Միտքս ներքին աշխարհ մը կը թուի ըլլալ ուր կ'արտացոլայ արտաքին հսկայ տիեզերքը, առանց ժամանակի և միջոցի սահմանին: Իմաստասէրները յաճախ փոքրիկ տիեզերք կը կոչեն մեր միտքը, համեմատելով զայն մեծ և անսահման տիեզերքին հետ: Փոքրիկ տիեզերք մը որ իր մէջ կրնայ խտացնել սակայն այն բոլորը, որ գոյութիւն ունի մեծ տիեզերքին մէջ:

Միտքս սակայն չփոթութեան կը մատնուի, որովհետեւ հայելին և անոր մէջ պատ-

կերացող առարկաները, այսինքն մեծ ու փոքր տիեզերքները շարունակական շարժումի մէջ են։ Առջևս պարզուող պատկերը ծառերուն, թռչուններուն, բլուրներուն և հորիզոնին կը թուի յատակ, սակայն յիշատակներս, գատումներս, զգացումներս, սխալներս կը խեղաթիւրեն մտածումս։ Մեր մտքին մէջ աշխարհը կը նմանի քարտէսի մը՝ որուն սահմանը չփոթուած և եզրերը յարափոփոխ են, և զոր կարելի է մնայուն կերպով գործածել։

Յստակ կերպով մտածելու փափաքը մեզ կը մղէ զգուշաւոր փնտառութիւններու, սակայն գործելու անհրաժեշտութիւնը ըստիպողական է։ Պղտիկը հիւանդացած է, ինչ է հիւանդութիւնը, որո՞ւն խորհուրդ պէտք է հարցնել այս պարագային, բժիշկը կրնա՞յ օգտակար ըլլալ, բժիշկը գիտութեան մարդ է, սակայն ինչ է գիտութիւնը, ամբողջ կեանք մը հազիւ թէ կարենայ պատասխանել այս վերջի հարցումին, անոր համար մենք կը փորձենք ընել այն՝ ինչ որ պարագաները կը թելադրեն և ինչ որ անհրաժեշտ է ընել, առանց պատճառներու որոնումին և արդիւնքներու ուսումնասիրութեան։

Ինչ որ մտածում կը կոչենք ուրիշ բան է բայց մարդուն ենթադրելու և նախատեսելու ճիշդ, իրարու խառնելով խորհուրդն ու պատկերները մտքին ու երևակայութեան։ Ընդդէմ կերպով սակայն կարենալ գործելու համար, մենք պէտք է ջանանք ճիշդ խորհիլ, համաձայն Բասկալի։ Իսկ ճիշդ մտածելը, կը նշանակէ մեր ներքին աշխարհը պատկերել արտաքին աշխարհին համաձայն, կարելի ճշգրտութեամբ։ Եթէ օրէնքները մեր ներքին աշխարհին՝ ճիշդ նմանին արտաքին աշխարհին, եթէ մեր ներքին քարտէսը կարենայ մեզի առաջնորդել արտաքին աշխարհի մէջէն անսայթադ, այս պարագային կարելի է յուսալ թէ մեր մտածումները համաձայն են մեր գործին և մեր գործը համաձայն մեր պէտքին ու փափաքներուն։

Կա՞ն կերպեր որոնց միջոցաւ կարելի ըլլայ մարդուն հակադրել իր մտածումները այնպէս մը՝ որ իր գործերը գիւրին պատշաճին իրերու արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող յօրինուածքին։ Կարելի՞ է գծել տիեզերքին քարտէսը իր ճշգրիտ սահման-

ներուն մէջ, անոր միջոցաւ կարենալ հասնելու ուղուած նաւամատոյցները։

Մտածումները շատ յաճախ ուրիշ բան է են բայց տիեզերքի իրերու և ապրող մարմիններու մէջ եղած յուշագրութիւնները, բնազդի և կամ սովորութեան ձևին մէջ։ Կատուն կը ցատկէ յարգարուած սեղանին վրայ, և հոն կը նստի շնորայիօրէն, առանց ճիգի, առանց՝ կոտորելու գաւաթ մը կամ աղտոտելու սպաս մը։ Շարժումներու այս շարքը կը պահանջէ ոյժ և տեղի ճշգրիտ ընտրութիւն և խնամեալ հաշուեալ ու մը, սակայն այս պարագայիս և ոչ մին եղած է գիտակցօրէն, կատուն կը մտածէ իր մկաններով և աչքերով միայն։

Նոյն ձևով թէնիս, գնդակ և սուր խաղացողները կը խորհին իրենց մարմնով։ Սուր խաղացողը բնաւ ժամանակ չունի մըտածելու իր հակառակորդին շարժումներուն համաձայն դիրք ճշգրտու, անիկա կը մտածէ իր սուրին և մատներու մասին։

Իրարու յաջորդող մտածումներով է որ արձանագործը կ'որոշէ արձանին ազգը կամարել, աչքերու ճշգրտումով իր ձեռքը ուղղութիւն կուտայ մարմարին։ Մարգիկին պէս արուեստագէտն ալ կը մտածէ իր մարմնով։ Կենդանիներէն շատեր կը մտածեն ուրիշի մարմնին շարժումներուն համաձայն։ Խուճապը երբ կը գրաւէ ամբողջ հօտը ոչխարներուն, իւրաքանչիւրը կը վազէ և կը շարժի հօտին հետ միասին։ Կենդանին չի հասկնար խուճապին պատճառը, սակայն բնազդով գիտէ թէ եթէ չշարժի հաւաքականութեան հետ, կրնայ կեր ըլլալ թշնամիին։ Կենդանիներու նման պզտիկներ և ամբոխը կը շարժին բնազդով և մարմնական մտածողութեամբ։

Երկու սիրողներ շատ յաճախ երկար անհամաձայնութենէն վերջ, տրամաբանական խօսքերով է որ կը հաշտուին, երբեմն քաղցր նայուածք մը, կամ մեղմացնող ժպիտ մը կը բաւէ որ անոնք իրարու գիրկ իյնան։ Խլուրդը կը մտածէ միայն ոտքերով։ Օդանաւորդը ունի ճշգրիտ անդրադարձներ, որոնք ի վիճակի կ'ընեն զինքը ապահով գետին իջնելու։ Դիւանագէտ մը սակայն որ կանչուած է վարելու երկրի մը քաղաքական ու տնտեսական գործերը չի կրնար մարմնով խորհիլ, նոյնիսկ չի կրնար

մարզիկին պէս մտապատկերներով գործել, որովհետեւ այս վերջինները այնքան շատ են որ կրնան մոլորեցնել զինքը իր գործի պարագային: Անիկա չի կրնար երկրի գործերուն ոմանց ի նպաստ և միաներուն ի հեծուկս խորհիլ, անիկա ստիպուած է դասակարգերու և խորհրդանշներու վերածել այն բոլորը՝ որոնք ըմբռնելի են միայն բառերով:

Գործաւորը, ձեռնածուն, մարզիկը որոնք կը խորհին իրենց ձեռքերով, կը բռնեն առարկաներ որոնք ծանրութիւն և զիմադրութիւն ունին, իսկ անոնք որ կը խորհին բառերով, կը բռնեն գլխաւորաբար ձայներ և խորհրդանշաններ, որոնք գործողութիւնը բացառաբար կը զիւրացնեն:

Պանդոկի մէջ կը վերցնէք հեռաձայնը և կ'արտասանէք «թէյ» բառը, քանի մը վայրկեաններու մէջ դուք ձեր տրամադրութեան ներքեւ կ'ունենաք թէյի վերաբերեալ բոլորը: Մտածած է՞ք բարդ դժուարութեանց անոնց բոլորի գործնական պատրաստութեանը: Երբ մտածէք թէ Չինացին կը մշակէ թէյը, հաւաքելով և զատելով անոր տերեւները, անգլիական նաւը կը փոխադրէ զանոնք, նաւապետն ու նաւազները զայն ապահով բերելու համար կը կռուին փոթուրիկներուն դէմ, և տակաւին թէյի կաթին և քէյքերու արտադրութեան համար որոշ և առանձինն աշխատութիւններ կը տարուին, և այս բոլորը մէկ բառով ձեր տրամադրութեան ներքեւ կը դրուին:

Ան որ կը մտածէ իր ձեռքերովը, սահմանափակ ազդեցութիւն մը ունի տիեզերքի իրերուն վրայ, գործելով այն իրերու նկատմամբ միայն, որոնց կրնայ հալիլ, իսկ մարդը որ կը խորհի բառերով, առանց ճիգի կրնայ շարժման ենթարկել ամբոխներ, բանական և երկիրներ: Թող կառավարութեան պետը արտասանէ միայն «զօրաշարժ» բառը, անհրաժեշտ մարդերը զանազան անկիւններէն և տուններէն պիտի հաւաքուին գոհացում տալու այս անհրաժեշտ պահանջին: Ան կրնայ երկիրքը լեցնել ռումբեր արձակող օդանաւերով, կործանելու պատրաստ քաղաքներ, երկիրներ, և վերջաւորութեան բերելու քաղաքակրթութիւններ: Այսպէս երբ նկատի առնենք կարելի ազդեցութիւնը պարզ բառի մը, դիւրին է երեւակայել թէ լեզուն ինչ մո-

գական ոյժ է եղած նախնական ժողովուրդներու համար: Յառուտ Ալքիմիայի վերաբերեալ հին գիրքերուն մէջ կ'որոնէ հոգիները հալածել կարենալու ֆօրմիւլը: Արաբական գիշերներու մէջ, «Սէզամ» բառը կը բանայ գոցուած զաղտնի գուռները, ասիկա ճշմարիտ աւանդալէպ մըն է: Բոլոր ընկերութիւններու մէջ կան բառեր որոնք գուռներ բանալու և ոգիներ հալածելու ոյժը ունին: Ամէն խօսող իր սէզամ բառը ունի և իւրաքանչիւր յեղափոխականը կը մեկնի գլխաւոր բառէ մը, որ բանալին է իր զաղափարներուն:

Մարդը որ կը խորհի իր ձեռքերովը, կը շարժէ ծանր առարկաներ և կը տեղափոխէ զանոնք դանդաղօրէն, աղիւս առ աղիւս յաջորդական գետեղուցներով: Ինքը ստիպուած է իր գործը ընել շատ խնամքով, կարենալ պահելու համար արտաքին և ներքին աշխարհներու ճշգրիտ հաղորդակցութիւնը: Որովհետեւ եթէ ինքը ի գործ չդնէ կարելի այս զգուշութիւնը, փոխադրուող աղիւսները կրնան խորտակուիլ, ձեռնածուին գնդակները կրնան շփոթուիլ, և մարզիկը կրնայ վար իյնալ մարզանքի ձողերէն: Սակայն գործողութիւնները բառերով մտածողին համար շատ դիւրին են: Անիկա կ'առաջնորդուի խորհրդանշերով և կ'անգլիտանայ սոսկալի հետեւանքները անոնց, Լայնեցիլ ըսածին համաձայն, «բառերու յարգով կ'ապահովուի իրականութեան ցորենը», հաւատալով թէ ամէն բան կրնայ ըլլալ երբ բառերը ըսուին:

Դժուարութիւնը այն է որ իրերը զիմադրութիւն ունին, ամէն բան կարելի է ըսել բառերով: Նաբոլէոն Գ. ըսած է «Պէտք է յարգուին ազգերու սկզբունքները», եւ այս վերացական նախադասութիւնը պատճառ եղած է Եւրոպայի կործանման: Տընտեսագէտ մը իր սեղանին առջև նստած կրնայ գրել «աւելցնել թոշակները կը նշանակէ աւելցնել գնելու ոյժը և հետեւաբար վերջ տալ տնտեսական տագնապին»: Լաւ ու ճշմարիտ բառեր են ըսուածները, և տնտեսագէտը գրած է զանոնք բարեհաւատ կերպով: Գործնականօրէն սակայն այս բառերը վերջաւորութեան մը չեն բերեր տնտեսական անկանոնութիւնը: Ինչո՞ւ, որովհետեւ մեր ներքին փոքր տիեզերքը չի կրնար ազդել արտաքին մեծ տիեզերքին:

վրայ, որ իրերու և առարկաներու մեծ աշխարհն է, որովհետեւ անհամերաշխութիւն մը կայ բառերու և իրերու միջեւ, պարզ նախադասութիւն մը չի ներկայացնէր բաւարար ճշգրտութեամբ բարդ կացութիւնը իրերու թագաւորութեան:

Վտանգաւոր և յոռի բան պիտի ըլլար նախադասութիւն մը կամ տարազ մը արժեւորել համաձայն իր լաւ կամ գէշ արդիւնքին: Ծառ բնական է որ քաղաքակրթութեան սկիզբէն ի վեր իմաստուն մարդեր որոնած են ուշագրաւ խորհրդանշելու: Այժմու երթեւեկութիւնը կանոնաւորելու նման, մարդիկ միշտ փորձած են կանոնաւորելու շրջանաւորութիւնը բառերու, զոր տրամախոհութիւն կ'անուանենք: Ինչ որ մարդկային դատողութեան օրէնք կը կոչենք, օրէնքն է մտածողութեան, վաւերական բոլոր մարդոց, ամէն տարիքի մէջ: Բացորոշ է օրինակի համար, երբ կ'ըսենք թէ բան մը որ ինքզինքին կը պատկանի, չի կրնար ուրիշին պատկանիլ: Մէկը չի կրնար նոյնատեւ եզրակացնել թէ երկու երկու ալ կ'ընէ չորս և թէ երկու երկու ալ հաւասար է հինգի, կամ այս զգեստը թէ ճերմակ է եւ թէ սեւ: Երկարատեւ մարդիկ կը յուսային գտած ըլլալ սխալներ ճշտող մտքի քերականութիւն մը, հիմնուած որոշ սկզբունքներու վրայ: Այս դատողութիւնը Արիստոտէլէն կուգար, Միջին դարուն Դպրոցապաշտ իմաստասէրներէն որդեգրուած, այս կարգի կանոն մը ոչ միայն խոտելի չէ այլ անհրաժեշտ, ապահովելով մեր դատողութիւնը կարգ մը վրիպանքներէ, սակայն չի կրնար հաստատել մտածելու արուեստը:

Տրամախոհութիւնը ստեղծագործ չէ, ան մնայուն կերպով կը կրկնէ թէ Ա. Եւ Ա. է. իսկ եթէ փորձէ յաւելում մը՝ զայն փոխ կ'առնէ կամ փորձառութենէն և կամ յայտնատեսութենէն, երկու պարագային ալ դուրսէն տարրեր ներմուծելով: Տրամաբանութիւնը կ'արտօնէ մեզի ըսելու, թէ այս զգեստը զգեստ է, միայն փորձառութեամբ կրնանք գիտնալ թէ զգեստը գիւրածալ է կամ ոչ: Քանթը կը խուսափի այս իրողութենէն միամտօրէն կարծելով թէ զուտ բանականութիւնը կրնայ յառաջանալ առանց փորձառութեան: Բանականութիւնը իր գիտութիւնը ընդլայնելու կիրքին մէջ, վստահ

իր կարողութեան, կ'երեւակայէ անհունի տարածութիւնը որ կ'ընդլայնի իր առջեւ: Աղանձին որ արագօրէն կը կտրէ օդին միջոցը և կը զգայ անոր դիմագրութիւնը, կը խորհի թէ աւելի լաւ պիտի թռի պարապին մէջ: Այսպէս Պլատոն արհամարհելով ֆիզիքական աշխարհը, որ այս կարգի նեղ սահմաններու մէջ կը պահէ բանականութիւնը, կը միտի պարապ միջոցէն անդին գտնել զուտ հասկացողութիւնը, և չանդրադառնար թէ այսկերպով ոչ մէկ յառաջդիմութիւն կ'ընէ, հակառակ իր ճիգերուն, իրեն կը պակսի ամուր կոռւանը որ իր մտածումը շարժումի դնելու պիտի օգնէր: Մեր քաղաքական կարգ մը բարեկարգիչները ի դուր կը տարուբերին պարապութեան մէջ, ի խնդիր զուտ հասկացողութեան մը:

Տրամաբանութիւնը ճկուն կ'ընէ մարդոց միտքը, անոր ընծայելով իրեն պակասած դիւրաշարժութիւնը, միւս կողմէն սակայն անոր ընծայելով վտանգաւոր դիւրահաւանութիւն մը թէ տրամախոհութեամբ կարելի է հասնիլ ամէն կարգի ճշմարտութեան: Իմաստասիրութեան վարդապետութեան պատմութիւնը կը յայտնէ թէ, դարերու ընթացքին, մարդը ի վիճակի եղած է զրեթէ ապացուցանելու ամէն ինչ: Ապացուցանելով ճշմարտութիւնը և անոր հակառակը նոյնատեւ, կամ ապացուցանելով, օրինակի տեսն, կամ ապացուցանելով, օրինակի համար, ռամկավարութեան անհրաժեշտութիւնը, և անկարելիութիւնը անոր, կամ ապացուցանելով ցեղերու զանազանութիւնը եւ ընդհանրական անոնց միախառնումը: «Բոլոր ապացոյցները», կ'ըսէ Փրօֆ. Ալէն, ինծի համար իրապէս վտրկէ զուրկ են: Կարելի է ամէն ինչ ապացուցանել եթէ գործածուած բառերը յստակ և ճշգրիտ չեն: Այճէպրայի խնդիր մը անհերքելի է, որովհետեւ իւրաքանչիւր եզրը այնքան ճիշդ է, որ խնդիր լուծողը չի կրնար ունկընդրողին հասկացողութիւնէն անդին բաներ ըսել: Տրամաբանական նոյնութիւնները իրականութիւններ են, սակայն բառերը որոնք կը գործածուին զգացական խօսքերու մէջ, կառավարական վարչածաւիւն և տնտեսութեան մասին, անորոշ բառեր են, որոնք նոյն փաստարկութեան մէջ կրնան գործածուիլ զանազան նշանակութիւններով: Խորհիլ աղքատօրէն ընտրուած բառերով, կը նմանի գործածել

երկու տարբեր չափանիշներ նոյն ծանրութեան համար:

Կարծիքս մեծապես փորձ մըն է տարահանելու կարգ մը սխալներ այս կարգի մտածողութենէն: «Զօրաւոր փափաք ունիմ», կ'ըսէ Տէքարթը, գիտնալով թէ ինչպէս պէտք է զանազանել ճշմարտութեան, որպէսզի կարենամ յստակ և ապահով ընթանալ կեանքի մէջ»: Յատկանշական են իր մտածելու արուեստին յայտնի օրէնքները: Առաջին, ընդունիլ բանի մը իրական ըլլալը այն ատեն միայն՝ երբ մեկը յսակօրէն կը նանչնայ զայն իբր այդ: Զգուշ ըլլալ անապաւանկէն եւ նախապաշարութեան:

Զգուշանալ պէտք է աճապարանքէն, որովհետեւ մարդիկ չեն կրնար դժուար բաները դիւրին կերպով հասկնալ: Ուսանողները երբ կը ցատկեն դասագրքերու էջերուն վրայէն, չեն կրնար սերտել երկրաչափութիւնը: Սակայն մարդիկ առհասարակ աճապարանքի մէջ են: Պետական տեղեկագիրներ, քննութիւններ, միշտ որոշուած օրին կը ղրկուին իրենց հասցէին, նախընտրելով յաճախ թերի տեղեկագիր մը, քան ուշացումը անոր: Թերթի թղթակցութիւնները ժամ մը առաջ կը փութացուն հրատարակութեան դրուելու, կարեւոր հարցին ամբողջական ու ճշգրիտ ըլլալը չէ, այլ տեղեկութիւնները վայրկեան մը առաջ հասարակութեան հասցնելու ճիշդը:

Ուրիշներ կ'աճապարեն իրենց ունայնամտութեան պատճառաւ: Չեն ուզիր ընդունիլ իրենց անգիտութիւնը: Մասնազէտ մը ինքզինքը անարգուած կը զգայ եթէ ըսէ «Թէ այդ մասին յետոյ ձեզի կը հաղորդեմ»: Պետութեան, ընկերութիւններու և զանազան զբաղումներու պարագային, մարդիկ առհասարակ հեղինակօրէն կը խօսին գործերու չորջ՝ որոնք բաւարար չափով ծանօթ չեն: Մին ձեզի կրնայ խօսիլ Զեխօսովաքիոյ մասին, առանց երբեք հոն եղած ըլլալու և կամ երկրին պատմութիւնն ու կեանքը գիտնալու: Մին կրնայ օդանաւային գործերու մասին խօսիլ քեզի, առանց տեղեկակ ըլլալու հարցերուն, և ուրիշ մը տակաւին որ քեզի պիտի պատմէ կնոջ մը ներքին կեանքէն, առանց ստոյգ բան մը գիտնալու այդ ուղղութեամբ: Եթէ առանց ստոյգ և ամբողջական տեղեկու-

թեանց համբերութիւն ունենաք սպասելու, և կամ ըսելու թէ «չենք գիտեր» և կամ ինչպէս Լուտուփիկոս ԺԴ. սովոր էր ըսելու «պիտի նայիմ», այդ պարագային ծիծաղելի և կոպիտ սխալներ չենք գործեն և քայլ մը աւելի մօտեցած կ'ըլլանք կարտիսեան իմաստութեան:

Աճապարանքը միակ պատճառը չէ մեր սխալանքին, կայ նաեւ նախապաշարութիւն: Մենք յաճախ կը մօտենանք հարցերուն մեր ընտանեկան և կուսակցական զգացողութեանց ընդմէջէն, մեր տրամադրութիւնները, ժառանգութիւնը, և դաստիարակութիւնը մեծապէս կ'ազդեն մեր մտածելու կերպերուն վրայ: Թերթին մէջ մեր պաշտած քաղաքական մարդուն դէմ եղած քննադատութիւնը երբեմն կը զայրացնէ և յաճախ կը յուսահատեցնէ զմեզ իր նկատմամբ:

Տակաւին մեր անձնական շահը, ուրիշ նախապաշարութիւնի առիթ մը մեզի համար: Բաւաւ ըսած է եթէ երկրաչափութիւնը մեզի յուզէր այնքան որքան քաղաքականութիւնը, պիտի չկրնայինք զայն ճիշդ կերպով արտայայտել: Քիչեր կան որոնք իրենց դէմ եղած դժուարութիւններու պատճառը իրենց ներքը որոնել ղեղեն:

Երբ բժիշկ մը չի յաջողիր իրեն յատուկ բժշկական գտնումներ մը պատճառաւ, փոխանակ ատոր թերին իր մէջ փնտռելու, հասարակութեան կը վերադրէ զայն կամ իր պաշտօնակիցներու վերաբերմունքին: Նոյն է պարագան ուսուցիչներու և դործատէրերու, որոնք իրենց դործին անյաջողութեան մէջ միշտ ուրիշին մօտ տեսնել կ'ուզեն: Ամէն ինչ որ գոհացում կուտայ մեր փափաքներուն և շահերուն ճիշդ է, այլապէս թերի: Երբ սէրն ու տեղութիւնը մարդուս մէջ հակակշոր կ'ենթարկուին մեր միտքը կը գտնէ կարելի կերպը արդարամտութեան, և մենք չենք ստիպուիր ամէն օր տեսակէտներ փոխել համաձայն մեր զգացումներուն և անոնց յագուրդ տուող միտումին:

Ումանք կը կարծեն թէ իրենք ազդեցութեանը տակ չեն իրենց շրջապատին, որովհետեւ իրենք իրենց կեանքով ապրտամբ են արդէն անոնց: Սակայն ապատմութիւնը երաշխիք մը չէ անկախութեան, ընդհակառակն նախապաշարութիւնի գործ է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ԿԱՅԻՓՈՍԻ Ս. ՅԱԿՈԲ
ՄՄԲՆԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Երզնկա քաղաքէն երեք ժամ հեռու, Գոհանամի ստորոտը, Շողակաթ լեռան զառիվերին վրայ կառուցուած է Կայիփոսի Վանքը, որ շատ անգամ կոչուած է նաև Գարոսի Անապատ, Գայիքոսի Վանք, Կապոսոյ Վանք, Կափոսի Մենաստան, և նա Ըստ Գրիգոր Դարանաղեցիի, Կայիփոսի կոչուած է տեղւոյն պատճառաւ, որովհետև վանքը «կայ ի փոսի» (ժամանակագրութիւն, էջ 512):

Գարեգին Վրդ. Սրուանձտեանց մէկ քանի տողով անցողակի կը յիշատակէ Կայի փոսի Ս. Յակոբայ Վանքը, Թորոս Աղբարի Բ. Հատորին մէջ. «Վուրն, օդն, արօտն հիանալի և սառն. գեղեցկակերտ է Ս. Տաճարն, յորում կայ փոս մը ջրհորի ձևով, ուր կը ճգնէր եղեր Ս. Յակոբ. յաջմէ խորանին առիւծ և ի ձախմէ եղն, քարակոփ՝ խոյակաց վրայ» (էջ 51):

ապստամբութիւնը ինքնին: Գրող մը որ իր մանկութեան մեծ չափով ենթարկուած է կրօնական և ընտանեկան ազդեցութիւններու, և յետոյ իբրև ազատ մտածող յարձակման կ'ենթարկէ զանոնք, իր ապստամբութիւնը գերիի մը արարքէն անդին չանցնիր: Ինչպէս մեծ բարոյախօսները կը զգուշացնեն զմեզ ազատ պահելու մեր դատողութիւնը կիրքերէն: Կազմակերպել ու կարգաւորել մեր մտածումները պարզէն մինչև ամենէն բարդերը, բաժնել հարցերը այնքան մանուկաներու պարագային եղէք ամբողջական և ձեր քննութիւններուն մէջ այնքան ընդհանուր, որպէսզի վստահ ըլլաք թէ ոչ մէկ բան զանց առնուած է: Այս կերպը շատ օգտակար եղած է թէ Տէքարթիւն և թէ անկէ վերջը եկող գիտնականներուն:

Ա. Մ.

(Շարունակելի՝ 1)

Կայիփոսի Վանքը ունէր վեհ ու պատկառելի դիրք և շրջապատուած էր քարաշէն, ամուր պարիսպներով, կը գրէ Գ. Սիւրմէնեան. — Երզնկա, 1947, էջ 97:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Կայիփոսի Վանքին վերաբերող պատմական յիշատակութեան մը կը հանդիպինք ԺԵ. դարուն սկիզբները: Յիշատակագիր մը կը պատմէ թէ 1425 թուին Ամթայ տէրը եկաւ Երզնկայի վրայ և հրդեհեց ու աւերեց աւաններն ու վանքերը, որոնց կարգին և հոգակելի Կապասու Մենաստանը: Քաղաքը երեք տարի պաշարուած պահեց և ապա հետացաւ, որմէ յետոյ գաւառը սկսաւ վերստին ծաղկել և Կապոսի Վանքն ալ առաջուանէ աւելի պայծառ շինուածով նորոգուեցաւ (Զարբ., Նոր Դարութիւն, էջ 153):

ԺԶ. դարուն սկիզբը, Գրիգոր Վրդ. Մշեցի շինած է Կապոսու հարաւային ժամատունը և չորս խուց, դորձակցութեամբ իր աշակերտին՝ Մաղաքիա Վրդ. Դերջանցիի. — Հանդ. Ամս. 1948, էջ 540:

Կայիփոսի վանահայրերէն սակաւաթիւ անուններ միայն յիշատակուած կը գտնենք, որոնք են.

1. — Սամուէլ, 1255. — Ասոր հրամանով Գրիգոր Գրիչ Վրդի օրինակած է ձառնտիր մը:

2. — Տէր Ներսէս Բաբունապէս Համեկնցի, կը յիշուի 1495-99 թուականներուն. — Սարգ. Բ. էջ 622: Թ. Աղբար, Բ. էջ 328 և 305: Գր. Դար. էջ 405: Արարատ 1913 էջ 601: Իր մասին Երզնկացի Մեսրոբ Գրիչ կը շարէ հետեւեալ տողերը.

«Եւ Տէր Ներսէս Առաջնորդի,
Ազնուական ի մեծ տոհմի,
Սուրբ և մաքուր յոյժ գովելի,
Որ հրեշտակաց է բաղձալի»:

(Թ. Աղբար, Բ. էջ 328): Իր օրով վանքը ունէր երեսունէ աւելի արեղաներ (Թ. Աղբար, Բ. էջ 305): Վանքին դասակալն էր մեծ և քաջ բարունապետն Յովհաննէս, որ կը վախճանի 1497 թուին:

3. — ՊարոնՏէր Մկրտիչ, 1534ին, երբ Կայիփոսի Վանքը կ'այցելէ Սրապիոն Վրդ. Մոկացի իր աշակերտներով հանդերձ. — Հանդ. Ամս. 1892 էջ 51:

Գր. Դարանաղեցի Կայիփոսի Վանքին միաբաններէն կը յիշէ մի քանի անձեր, ինչպէս Մաղաքիա Վրդ. Դերջանցիի աշա-

կերտ Աստուածատուր Վրդ. Սերաստացի, վախճանած 1587ին (էջ 341), Աստուածատուր Վարդապետի աշակերտ Հայրապետ Վրդ. Տիւրիկցի (էջ 341), Շիրակի Վրդ. Ամթացիի աշակերտ Պետրոս Պիչուղ, որ «կատարեալ ժամասաց երաժիշտ էր և տունժարագէտ և արագախօս և խրոխտ և ահարկու բարձրաբարբառ քարոզող» (էջ 406), վախճանած 1591ին (էջ 407), ուրիշ վարդապետ մը, Որոգայթ կոչուած, նոյնպէս վախճանած 1591ին (էջ 406-7):

Երուսաղէմի միաբան Սահակ Եպիսկոպոս, 1689ին, Կայիփոսի Վանքին մէջ վարդապետ կը ձեռնադրէ Աւետիք Եւդոկիացին. — Միաբ. էջ 436:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Կայիփոսի Վանքը զուրկ չէ եղած մշակութային կեանքէ: Դարանաղեցիի համաձայն Կայիփոսի Վանքը եղած է «Դասատուն վարդապետաց» (Ժմ. էջ 512): Մեզի հասած գրչագրական աշխատանքները կը բաւեն վկայելու թէ կային հոն քանասէր ձեռքեր, որոնք հայ գրի ծառայութեան էին նուիրուած: Անոնց մէջ ժամանակով հնագոյնն է,

Ա. — Վարդան Քահն. Կապոսցի, Ծաղկող, որ օժանդակած է, 1224ին, Թագէտոս Գրչի և իր օգնականներուն ընդօրինակած ձառնիքի ծաղկումին. — Հ. Թրգմ. էջ 729: Սարգ. Բ. էջ 33-34: Թիշտ. Ձեռագրաց Ա. էջ 835:

Բ. — Գրիգոր Գրիչ Վզիկ, 1255ին օրինակած է ձառնիքի մը, Կապոսի Վանահայր Սամուէլի հրամանով. — Սարգ. Թ. 221:

Գ. — Յակովբոս Կրօնաւոր, 1270ին օրինակած է ճարակնոց մը. — Հանդ. Ամս. 1938, էջ 102:

Դ. — Ներսէս Սարկաւազ, Գրիչ, աշակերտ Յովհաննէս Փիլիսոփայի. 1343ին օրինակած է ճարակնոց մը. — Տաշ. Թ. 173:

Ե. — Մովսէս Կրօնաւոր, Ծաղկող, եղբայր Յովհաննէս Փիլիսոփայի. 1343ին ծաղկած է Ներսէս Սարկաւազի օրինակած ճարակնոցը. — Տաշ. Թ. 173:

Զ. — Յակոբ Ղըրմեցի, Գրիչ, 1389-93. — Օրինակած է ժողովածու մը 1389ին. — Հ. Զ. Հիշատակարաններ, Լ. Ս. Խաչիկյան, Երեւան, 1950, էջ 580: Իր մասին տես անդ նաև էջ 603:

Է. — Գրիգոր Գրիչ, 1416ին օրինակած է Քարոզագիրք մը Գրիգոր Տաթևացիի. — Կար. Թ. 2069:

Ը. — Մանուէլ Գրիչ, 1466ին օրինակած է Գանձարան մը. — Էջմիածին 1951 Ապրիլ-Յունիս, էջ 88: Թիշտակուած «գրոց աշակերտ»ներուն մէջ կա Տէր Մաղաքիա, որ թերևս նոյն է վարչիչուած համանուն գրչին հետ: Թիշտակարանին մէջ կը կարդացուի նաև Սամուէլ Նազալի անունը, որ իբրև նկարող ծանօթ էր Երզնկայի շրջանակին մէջ 1446-73 թվականներուն, և նկարած է Մանուէլ Երէցի օրինակած մէկ Աւետարանը. — Թ. Աղբար, Բ. 420:

Թ. — Հայրապետ Գրիչ, 1496ին օրինակած է Սաղմոս մը, Տէր Կիրակոսի համար. — Թ. Աղբար, Բ. էջ 305:

Ժ. — Մեսրոբ Գրիչ Երզնկացի, որդի Ամիրզովլաթի. 1499ին օրինակած է Աւետարան մը. — Թ. Աղբար, Բ. էջ 328:

ԺԱ. — Տէր Սիմէոն Խարբերդցի, Նաղաշ, 1499ին ծաղկած է Երզնկացի Մեսրոբ Գրչի օրինակած Աւետարանը: Գրչի յիշատակարանին մէջ իր մասին կը կարգանք հետեւեալ գովասանական տողերը.

«Այլ և զնաղաշն գովելի,
զՏէր Սիմէոնն Խարբերդցի,
Որ զարդարեաց ծաղկաւք իւր,
Գոյն զգունով զարմանալի»:

(Թ. Աղբար, Բ. էջ 328):

ԺԲ. — Խաչատուր Աբեղայ, Գրիչ, 1495ին օրինակած է Ոսկեփորիկ մը. — Սարգ. Թ. 241:

ԺԳ. — Մաղաքիա Գրիչ, 1497ին օրինակած է,

1. — Առ Որս ձառք, Գրիգոր Նազիանզացիի, և Յաղագս Երկնային Քահանայապետութեանց, Դ. Արիստազացիի. — Կար. Թ. 92:

2. — Աւետարան, մաքուր բողոքող, Մկրտիչ Աբեղայի համար, «որ մականունն Տանձիկ ասի». — Ձեռ. Ս. Զ. Թ. 298:

ԺԴ. Յովհաննէս Վարդապետ, Գրիչ, 1497ին օրինակած է Գր. Նազիանզացիի ձառերը, Առ Որս, և Կիւրեղ Աղեքսանդրացիի Պարապմունց Գիրքը. — Կար. Թ. 89:

ԺԵ. — Ալեքսիանոս Գրիչ, ծառայ Սրապիոն Վրդ. Մոկացիի. օրինակած է 1534ին, Կայիփոսի Վանքին մէջ, իր վարդապետին համար, Քարոզագիրք մը Գր. Տաթևացիի. — Հանդ. Ամս. 1892, էջ 51-2:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԵԼԻՅ ԵՐԶԱՆԿԱՅԻՇԱՍԿ Տ. ԿԻՐԵՂ Բ. ՊԱՏՐԻԱՐԲԻ

Ս. Արտոյոյ Երջանկայիցասկ Տ. Կիրեղ
Ս. Պատրիարքի երրորդ տարեկիցին ապիւ, Ս.
Եկեղեցիաց Մայր Տաճարին մէջ կատարուե-
աւ հանդիսաւոր հաւածայն Ս. Պատարագ:
Պատարագն եւ Բարակն Պեր. Տ. Սղիթ Ս.
Երեմայ. Տեղեւան: Պեր. Սրբազանը «Երանի-
ր ունիցի յիշատակ ի Սիոն» բնաբանով անդա-
րձաւ Հանգուցեալ Պատրիարքի կեանքին ու
գործունէութեան եւ ի միջի այլոց բաւ:

Ամենադժուար բաներէն մին ալ այս
կեանքին մէջ բարի յիշատակ քողով, եւ
երախտի ունենալն է մարդոց արժին մէջ:
Նրէ նայի՜ ձեր շուրջը պիտի նկատէ՜ շու-
տով քե անհուն է թիւը անոնց, որոնք խոսի
պէս կ'ապրին, եւ տակաւին ծաղիկ չբացած
եւ պտուղ չտուած կը բարձրանան եւ հովը իր
հոսանքին մէջ առած անոնց անպէտ մեա-
ցորդները կը ֆեռ ու կը տանի անեութեան
անդունդն ի վար:

Շատերը գիտակցութիւնն իսկ չունին կեան-
քին եւ անոր մեծ խորհուրդին: Անոնք կը
ծփան ժամանակի հոսանքին մէջ, նման ջուրի
ալիքներուն վրայ տարութեան տեսեղնե-
րուն, առանց գիտնալու քե ուր կ'երթան:
Անգուր ժամանակը կ'առնէ անոնց գեղեցի-
կութիւնը, ուժն ու բարձրութիւնը, վերածե-
լով զիրենք ստերջ ու ունայն խլեակներու:

Ապրիլը լոկ շնչել մը չէ եւ կամ տկուայի
կալու մը ի խնդիր մարդուն նիւթական գո-
յութեան: Ապրիլ իր մեծ եւ բարձրագոյն ի-
մասին մէջ՝ գործակցիլ է Աստուծոյ, բերե-
լով իր բաժինը կեանքի մէջ իրագործուած
արժեքներու մեծ գանձարանին: Բոլոր անոնք
որ չեն գիտէր ստեղծել զոհողութեան մեծ առ-
ուեսին մէջ, կը նմանին աւանդութեան
կոյրերուն, որոնք նստած Տաճարի դռներուն
առջեւ, կը սպասէին Տիրոջ որ պիտի գար
իրենց աչքերը բանալու: Տերը եկաւ ու ան-
ցաւ, առանց իրենց լուր ունենալուն, եւ
Տաճարի պղնձեայ դռներուն գոցուելէն վերջ
միայն անոնք հասկցան քե կորսնցուցած էին
բանկազին պատեհութիւնը կեանքի հրաշքին:

Աստուած իր գերագոյն ստեղծագործու-
թիւնը, մարդկային փրկութեան հրաշքը, ի-

րագործեց մարդով, Յիսուս Քրիստոսով: Ու-
րովեքեւ առանց մարդուն՝ գոյութիւն չունի
Աստուած եւ փոխադարձաբար: Աստուածա-
յին պատգամը երբ երկինքներու վրայ ալ
գրուած քլլայ, ոչինչ կրնայ արժել, եւ կը
մնայ անազգեցիկ. անհրաժեշտ է որ ան առ-
տայայտուի մարդուն միջոցաւ: Ճշմարտու-
թիւն եւ անձնաւորութիւն, անա այն երկու
իրողութիւնները, որոնցմէ մին առանց միւ-
սին ոչինչ կրնայ արժել:

Մարդը աշտանակն է Աստուծոյ լոյսին:
Չեղի ծանօթ են պատմութեան մարդեր՝ որոնք
ժամանակի մութին մէջ կեցած, լոյսի առ-
տանակներ են եղած, իրենց մէջին բարիքը
եւ արժին փաղցրութիւնը բաշխելով խաւա-
րին մէջ նստողներուն:

Երանաւորն Տ. Կիրեղ պատրիարքը, ու-
րուն մանուկան երրորդ տարեկիցն է որ կը
կատարենք այսօր, երբ չեղաւ մեզի մեծ ու
շաղկուիչ լոյս մը, եղաւ սակայն այդ
լոյսը յաւերժով նախանձաւոր հոգի մը,
լոյսին ի խնդիր աւանդապան ու զոհուող
հուրմ մը: Մեծ աւանդապան մը եղաւ ան,
նման այս Արարի այն մեծ հոգիներուն, ու-
րոնց գերագոյն նիզն է եղած անապատ եւ
անալլայ պահել այս ժառանգութեան կա-
րելի եւ հասկնալի իրաւունքը: Աւանդու-
թիւնը շատերու մէջին մէջ գուցէ աւելոր-
դապատեցութեանց համարժեք, մեծած բանե-
րու գոյութիւնն ու վերապրումը նշանակէ:
Ճշմարիտ աւանդութիւնը այս Հաստատութեան
համար ուրիշ բան չէ, բայց կրօնական ջեր-
մեղանդութեան ոգին, իմաստութեան եւ ան-
նկուն փառութեան ոգին, եւ հոգեւոր եւ ի-
մացական լուսաւորութեան գործը:

Կրօնական այս Հաստատութիւնը ինչպէս
կրնար չունենալ այդ երեւակ սրբութիւն-
ները, երբ հոգեւոր կեանքի հրաշագործ ծա-
ղիկն արմատները նոյն այն հոգին մէջ մկր-
տուած կը սնանին, որուն վրայ աստուածա-
յին Վարդապետը իր երկաւոր առաքելու-
թեան գերագոյն տարիները ապրեցաւ:

Հաւաստի այդ սպասարկութիւնը կրնա՞յին
միքե Սիոնի այս բարձունքին վրայ պահել
եւ անեցնել հաւաստին լոյսը, երբ չունե-
նային հոգեկան անհրաժեշտ փառութիւնը,
պահպանելու նուիրական իրաւունքները,

մեր «փոքրիկ հոսիւն», հաւասքն ու եկեղեցին արժեւորելով աշխարհի հզօրագոյն միւս եկեղեցիներուն հետ առաջին նոյն գիծին վրայ: Իսկ առանց իմացական եւ հոգեւոր լուսաւորութեան գործին ի՞նչպէս կարելի պիտի ըլլար իմաստուն տեսեալները հանդիսանալ իմացական եւ հոգեկան այս ժառանգութեան: Ս. Արթուր ձեռագիրներու հաւաքածոն ինքնին պիտի բաւէր գերագոյն փաստը ըլլալու Հաստատութեան հոգեւոր ու մշակող կեանքին:

Ի՞նչպէս կրնային չըլլալ ու չպահուիլ այս բոլորը, քանի որ դարեւոր Հայաստան աշխարհի բոլոր ծայրերէն մեր ժողովուրդի

պատկերով իր համեմատ հիգերը, գոհացում տալու այս ազգապարծան Հաստատութեան բազմապիսի կարիքներուն:

Յաւէտ անմոռանալի պիտի մնան այս Հաստատութիւնը սիրող իր յաջորդներու մը, քանի որ հոգիին մէջ, այն կորովն ու զոհաբերման ոգին, զոր ան ցոյց տուաւ իր գահակալութենէն առաջ, եւ յետոյ Պապեստինի աղէտի ընթացքին, երբ չարագործ ձեռքեր պան մը ուղեցին վստահել Հաստատութեան կարգ ու սարքը եւ ապա գոյութեան իրաւունքը: Այդ օրերուն, անկէա մեր մեծ եւ նշանաւոր Հայրապետներու ոգիովն ու կո-

բարեպաշտ ուխտաւորութեան ալիքներ են հասեր հոս եւ քափեր կրօնական այս Հաստատութեան մէջ իրենց հոգիին գեղեցկագոյն զանգները: Եթէ հպիւք այս Հաստատութեան պատերուն, պիտի սարսուտան ձեր մասները, հաղորդուած ըլլալուն համար մեր մեծ նախնեաց հաւասքին:

Բազմաբնուէր եւ քաղաքացիական Սրբազանին երախտիքը ազգապարծան այս Հաստատութեանը մէջ: Իբրեւ ուսուցիչ, եւ տեսուչ մեր զոյգ կրթարաններուն, իբրեւ լուսարարապետ եւ արտաքին յարաբերութեանց մարդը եւ հուսկ ապա գահակալը այս Արթուրին, անկէա քաւ իր կարելին, յանախ բազմա-

րովովը ամբապինդ, զլեց անցաւ բոլոր արգելներէն ու դժուարութիւնները, վերածելով ինքզինքը մեծ ու ամբապինդ վաճառի մը՝ ընդդէմ բեռամբի հարուածներուն, եւ կամ նման այն նաւապետին, որ նաւու կողքին վրայ բացուած ծակը գոցելու համար իր մարմինը գործածեց իբրեւ խցան, փրկելու համար նաւը իր մէջիններով:

Երախտախառն զգացումով կենանք իր յիշատակին առջեւ, իրեն նման սիրելով ու պահպանելով այս ժառանգութիւնը, որուն կամաւոր նահապետը եղաւ ինքը, անոր աստիճանակին վրայ ինքզինքը բոլորանուէր աշխատեցնելով:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Կիր. 5 Հոկտ. — Բարեկ. Վարազյայ Ս. Խաչի պահոց: Ս. Պատարագը՝ Ս. Յարութեան Տաճարի մեր Բ. Գողգոթայի վերնամասերի մատրան մէջ մատոյց՝ Հոգ. Տ. Անուշաւան Արղ. Զղջանեան:

● Ուր. 10 Հոկտ. — Երեկոյեան ժամերգութիւնն ու վաղուան տօնին նախատօնակը պաշտօնեցան Ս. Քաղաքիս Դպտոց Ս. Գէորգայ վանքին մէջ, նախագահութեամբ Գեր. Տ. Ռուբէն Ս. Արքեպս. Մանասեան:

Համաձայն ընկալեալ իրաւական կարգին և ըստ աւանդութեան, Միաբանութիւնս տարին մէկ հեղ թափօրով՝ Կերթայ Դպտոց Ս. Գէորգ վանքը, տօնախմբելու համար սուրբին յիշատակը:

● Շբ. 11 Հոկտ. — Ս. Գեորգայ զօրավարին: Ս. Պատարագը՝ Դպտոց Ս. Գէորգ եկեղեցւոյն մէջ մատոյց՝ Հոգ. Տ. Վարութեան Արղ. Գապարանեան: Քարոզեց Հոգ. Տ. Միւռնի վրդ. Կրճիկեան, անդրադառնալով օրուայ սուրբին կեանքին ու զործուէութեան վրայ, ներկայացնելով զայն իբր իրաւաւ հաւատացեալ մը: Յաւարտ Ս. Պատարագի, Միաբանութիւնը պատուաւթիւղեցաւ Դպտոց Ս. Գէորգայ վանքի Հոգ. Տեաչէն: Հանդիսաւոր երթ ու դարձին կը նախագահէր Գեր. Տ. Ռուբէն Ս. Արքեպս. Մանասեան:

— Կ. Վ. Ժամը 2.30ին, Գեր. Տեղապահ Սըրբազանը ի զուխ Միաբանութեան, մուտք զործեց Ս. Յարութեան Տաճար: «Նրաչափառ»ի հանդիսաւոր մուտքէն և Ս. Գերեզմանի ուխտէն ետք, Բ. Գողգոթայի վերնամասերն մէջ պաշտօնեցան Երեկոյեան ժամերգութիւնն ու վարագայ խաչի մեծահանդէս նախատօնակը:

● Կիր. 12 Հոկտ. — Վարազյայ Ս. Խաչ: Առաւօտեան ժամը 5.30ին, Գեր. Տ. Սուրբէն Ս. Եպս. Քէմհանեանի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը մուտք զործեց Ս. Յարութեան Տաճար: Ս. Գողգոթայի վրայ ուխտի այցելութենէն ետք, մեր վերնամասերն մէջ պաշտօնեցաւ առաւօտեան ժամերգութիւնը, կարճ զաղարէ մը ետք, մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Պատարագեց Գեր. Տ. Սուրբէն Եպս. Քէմհանեան, և քարոզեց, բնաբան ունենալով «Համբարձի զաջօ իմ ի լեւրին», ուստի եկեցեց ինձ օգնութիւն», պանծացնելով վարագայ խաչի տօնին խորհուրդը, և ցոյց տալով Ս. Խաչը իբրև օգնականը և լոյսը հայոց ազգին, զարեւու փոթորիկներու և ար-

հաւրալից պայքարներու խաւարին ընդմէջէն: Դպրաց դասը, Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպս. ի ղեկավարութեամբ, Կերգէր Եկմալեանի զաշնաւորած քառաձայն Ս. Պատարագը: Յաւարտ Ս. Պատարագի, Միաբանութիւնն ու ժողովրդեան հոծ բաղմութիւնը, ինչպէս նաև Ս. Թ. Նախակրթարանի համայն աշակերտութիւնը, շքերթով վերադարձան Մայրավանք:

● Շբ. 18 Հոկտ. — Ս. 72 աշակերտացն Քրիստոսի: Ս. Պատարագը՝ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի ներքին դաւթին մէջ մատոյց՝ Հոգ. Տ. Կիւրեղ Արղ. Գաբիկեան:

● Կիր. 19 Հոկտ. — Ս. Պատարագը՝ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ մատոյց՝ Հոգ. Տ. Օշական Արղ. Մինասեան:

● Ուր. 24 Հոկտ. — Երեկոյեան ժամերգութիւնն ու Թարգմանչաց հանդիսաւոր նախատօնը պաշտօնեցան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ: Արարողութեանց կը նախագահէր Գեր. Տ. Ռուբէն Ս. Արքեպս. Մանասեան:

● Շբ. 25 Հոկտ. — Ս. Թարգմանչաց վարդապետացն մերոց: Հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ մատոյց՝ ըստ ընկալեալ սովորութեան, Կիւլպէնկեան Մատենադարանի Տեսուչը՝ Հոգ. Տ. Անուշաւան Արքեղայ Զղջանեան: Քարոզեց Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքահամեան, «Որ զերկրաւոր մեծութիւն փառաց խաւար կոչեցին» բնաբանով: Յաւարտ Ս. Պատարագի, Գեր. Տեղապահ Սըրբազանին նախագահութեամբ, կատարուեցաւ տարեկան հանդիսաւոր հոգեհանգիստը, Ս. Աթոռոյ մեծ բարերար Գալուստ Պէյ Կիւլպէնկեանի ծնողաց, ինչպէս նաև նորոգ հանգ. տիկնոջ հոգւոցն ի հանգիստ: Ապա, Գեր. Տեղապահ Սըրբազանին անուան տօնը ըլլալով, Միաբանութիւնը բարձրացաւ Պատրիարքարան, ուր հետզհետէ շնորհաւորութեան եկան նաև այլևայլ աղանաւոր ազգայիններ ու պետական բարձրաստիճան պաշտօնեաներ:

● Կիր. 26 Հոկտ. — Ս. Պատարագը՝ Ս. Յարութեան Տաճարի մեր վերնամասերն մէջ մատոյց՝ Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքահամեան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

● Դշ. 1 Հոկտ. — Առաւօտուն, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Ժողովական Հայրերու, բացումը կատարեց Ս. Թարգմանչաց վարժարանին 1952-53 տարելըջանին: Այս առթիւ վարժարանի սրահին մէջ հաւաքուած աշակերտութեան քաջալերական խօսքեր ըրաւ և օրնեց զանոնք իրենց յառաջ տանելիք աշխատանքներուն մէջ:

● Եր. 4 Հոկտ. — Կ. Վ. Ժամբ 4 ին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի և Տիար Կարպիս Հինգրէանի, ընդառաջելով եղած հրաւերին, ներկայ գտնուեցաւ American School of Oriental Research-ի տնօրէնին կողմէ սարքուած ընդունելութեան, իրենց դպրոցական ներկայ տարելըջանին բացման առթիւ: Այցելութիւն տուաւ նաև Dr. Edwin Moll-ի, Լուտերական Կաղմակերպութեան Մեծաւորին, Augusta Victoria հիւանդանոցին մէջ:

● Կիր. 5 Հոկտ. — Կ. Վ. Ժամբ 3 ին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի, վանական գործերով մեկնեցաւ Նոր Երուսաղէմ և վերադարձաւ Գլ. 7 Հոկտ. ի Կ. Վ. Ժամբ 3 ին:

● Բշ. 6 Հոկտ. — Առաւօտեան ժամը 8.30 ին, ի զիմաց Գեր. Տեղապահ Ս. Հօր, Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէմհանեան, ընկերակցութեամբ Հոգ. Ժողովական Հայրերու, բացումը կատարեց Ժառ. Վարժ. ի և Բնծայարանի 1952-53 տարելըջանին: Գեր. Սրբազանը զգացուած՝ ճառ մը խօսեցաւ Ժառանգաւոր սաներուն, անգամ մը ևս շեշտելով արժանաւոր մշակներու կարիքը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ համար մանաւանդ այս օրերուն: Ապա Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքանաւան, Նորնտիր տեսուչը Ժառ. Վարժ. ի և Բնծայարանի, կարգաց Աւետարանի տերմնացանին առակը, յորմէ հետէ դասաւանդութիւնները սկսան ուսուցչական կազմին մէջ աւելցած Նոր ուսերով:

● Կիր. 12 Հոկտ. — Երեկոյեան ժամը 7 ին, քաղաքիս Ալ-Չահրա պանդոկին մէջ Սպանիական Օրուայ Տօնին առթիւ սարքուած ընդունելութեան, ի զիմաց Տեղապահ Ս. Հօր, ներկայ զտնընդեցաւ Գեր. Տ. Սուրէն Ս. Եպս. Քէմհանեան, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի և Տիար Կարպիս Հինգրէանի:

● Կիր. 19 Հոկտ. — Կ. Վ. Ժամբ 3 ին, վանական գործերով քաղաքս ժամանեց Թոպլէի Տեսուչ Հոգ. Տ. Բարգէն Վրդ. Ապատեան և վերադարձաւ ել. 23 Հոկտ. ին:

● Կիր. 26 Հոկտ. — Առաւօտեան ժամը 9 ին, քաղաքիս Յոյն-Կաթողիկոսներու Բարեսիրաց Ընկերակցութեան Տան բացման առթիւ, ընդառաջելով հրաւերին, ի զիմաց Գեր. Տեղապահ Ս. Հօր, Հոգ. Տ. Պարգե Վրդ. Վրթանէսեան ներկայ գտնուեցաւ գործարանական Պատարագի մը և Թէյասեղանի:

● Գլ. 28 Հոկտ. — Կ. ա. Ժամբ 9 ին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի, վարչական գործերով մեկնեցաւ Նոր Երուսաղէմ և վերադարձաւ Ուր. 31 Հոկտ. ի Կ. Վ. Ժամբ 3 ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շնորհակալութեամբ ստացած եմք, Ազն. Օր. Սիրարփի Տեր Ներսիսեանի միջոցաւ հետեւեալ նուէրները մեր Ձեռագրաց Ցուցակի տպագրութեան ծախուց հաշույն.

Տ. Ղ. Էճ տպար 283
Տիկ. Լիպմանեան » 50

Տեսուչ Ձեռագրասան Ս. Յակոբեանց
ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ՕՐԱՅՈՅՑ

1953

ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

(ՇՍ ՇԻՆ ՏՈՍԱՐԻ)

ԵՆ

ԲՈՒՆ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

ՏՆԵՆ — ՏՆԵՆ = 4445 — 4446

ԵՆ

ՏՈՍԱՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

ՈՒՐ — ՈՒՐ = 1402 — 1403

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐՔՈՑ ԵԱԿՈՔԵԱՆՑ

ԷՃ՝ 208

ԳԻՃ՝ 100 ՅԻՍ

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem
Editor - Father Zaven Chinchinian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

«ՍՈՒՆ»-Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ինչն է ՍՏԻՊՈՒՄ ՄԵԶ ԲԱՐԵՓՈԽԵԼՈՒ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԳՐԵՐԸ: Վարաստել: Նուիրատու:
ԱՅՈՒ ԼԱԼԱ ՄԱՀԱՐԻ: Ա. Իսահակեան: Պէյրուի, տպ. Կ. Տօնիկեան (նուիրատու),
51: էջ 36:

ԼԵՐԱՆ ՈԳԻՆ: ՍԵԼ Ոստ: Պէյրուի, տպ. Կ. Տօնիկեան (նուիրատու): 1951: էջ 215:
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՐԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ: Պատրաստեց Շահէ Աբդ. Աճէմեան (նուիրատու): Պէյրուի, տպ. Պրիսմակ, 1951: էջ 103 եւ Յաւելուած:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ ԶԵՌԱԳՐԱՑ (Ե. Դարից մինչեւ ԺԸ. Դար): Հատոր Ա.: Դարեգին Ա.
ԿՈՂԻԿՈՍ (նուիրատու): Անթիլիաս, տպ. Կաթողիկոսութ. Կիլիկիոյ, 1951: էջ 1256:

ՀԵՍԵԼԵԱԼ 4 գիրքերը նուէր ստացուած են «Հանդէս Ամսօրեայ»ի Խմբագրութենէն:
ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԷՋ: Հ. Աճառեան: Վիեննա, 1951: էջ 185:

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ Ս. ՍԱՀԱԿԻ ՎԵՐԱԳՐՈՒՄ ԿԱՆՈՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ Է.
ԱՐՈՒ ՍԿԻԶԸ: Հատոր Ա.: Հ. Ներսէս Վ. Ակինեան: Վիեննա, 1950: էջ 192:

ՍԻՄԷՈՆ ՊՂԵԶԱՀԱՆԵՑԻ ԵՒ ԻՐ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՎՐԱՅԵՐԷՆԷ: Հ. Ներսէս
Ա. Ակինեան: Վիեննա, 1951: էջ 276:

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷԿ ՔԱՆԻ ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ԵՒ
ՔԵՐԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ: Հ. Պետրոս Տէր-Պօղոսեան: Վիեննա, 1951: էջ 133:

ՏԱՂՔ ԵՒ ԹԱՏՐԵՐԿՈՒԹԻՒՆՔ: Հատորներ Ա. Բ. եւ Գ.: Գ. Սիմոնօֆ (նուիրատու):
Հետեւեալ 4 գիրքերը նուէր ստացուած են «Լրագր»ի Խմբագրութենէն:

ՀԱՇԻՇԻՆ (Պատմական Վէպ): Լեւոն Մեսրոպ: Փարիզ, 1939: էջ 438:

ՄԱՏԱԹ ԲԷԻՍ (Թատերգութիւն): Լեւոն Մեսրոպ: Փարիզ, 1946: էջ 109:

ՔԷՐՊԷԼԱՅԻ ԳԻՇԵՐՆԵՐԸ (Հէքեաթ եւ Վէպ): Լեւոն Մեսրոպ: Փարիզ, 1946: էջ 172:

ԿԱԽԱՐԿՈՂ ԼԵՌԸ ԵՒ ՆԵՐԳԱՂԹՈՂ ԶԻՆ: Լեւոն Մեսրոպ: Փարիզ, 1949: էջ 396:

ՎԻՃԱԿԱԳԻՐ ԽՆՈՒՍ (ՀԱՐՔ) ԳՍԻԱՌԻ ԵՒ ԹՈՆՏՐԱԿԵՑՈՑ ԱՂԱՆԳԻՆ ԵՒ ԲՈՂՈՔԱ-
ԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՊԸ Ի ԽՆՈՒՍ: Եղիշէ Յ. Մելիքեան (նուիրատու): Նիւ Եորք, 1943:

էջ 32: (2 օրինակ):

Հետեւեալ 6 գիրքերը նուէր ստացուած են Տիգրան Մկունդէն:

ՄԵՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ: Տիգրան Սրբյր (Մկունդ): Նիւ Եորք, 1930: էջ 95:

ԱՐՇԱՄ ԱՆՏՈՆԵԱՆ (Լուսափորագրիչ): Տիգրան Մկունդ: Նիւ Եորք, 1943: էջ 43:

ՀԱՅ ԿՂԵՐՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ: Տիգրան Մկունդ: 1945: էջ 143:

ՆՄՈՑԾ ՄԸ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ՅԱՌԱՋԻՄՈՒԹԵՆԷՆ ԵՒ ՅԱԻԵԼՈՒՄ «Հայ
Կղերն Ամբիկայի Մէջ» ԳՐՔԻՍ: Տ. Մկունդ: Ուիհօքըն, Նիւ ձըրսի, 1948: էջ 80:

ՅԻՄՆԱՄԵԱԿ ՀԱՅ ԵՐԻՑԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ 1898-1948: Տիգրան Մկունդ: Ուիհօքըն,

Նիւ ձըրսի, 1950: Տպ. Կոնակ, Նիւ Եորք: էջ 64:

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊՈՂՈՍ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ ԵՒ ԶԻՒՐ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԱՆԴԱՄՈՑ
ՊԱՏՄԱԿԱՆ: Հրատարակեց Տիգրան Մկունդ: Նիւ Եորք, 1951: էջ 240:

ԱՌԱՆՑ ՔԷՆԻ ԵՒ ՈՒԻ (ԶԵՌՔ ԶԵՌՔԻ ՏԱՆՔ): Դրիգոր Աֆարեան (նուիրատու):
Պէյրուի, 1946: էջ 13: (2 օրինակ):

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ: Հրատ. Գր. Աֆարեան (նուիրատու): Պէյրուի: էջ 32: (2 օրինակ):

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ: Պետրոս Ա. Կէօլճիկ (նուիրատու): Ն. Եորք, 1944: էջ 95:

ՍՐՏԻ ԱԼԵԱԿՆԵՐ: Արտաշէս Տօնոյնց (նուիրատու): Հալէպ, 1948: էջ 46:

ԵԱԼԱԼԻ: Հրատ. Արամ Երեմեան (նուիրատու): Թէհրան: էջ 9: (2 օրինակ):

Հետեւեալ 4 գիրքերը նուէր ստացուած են Սարգիս Բախտիկեանէ:

ԱՐԱՔԿԻՐ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻ ԳԻՒՂՆԵՐԸ: Ս. Բախտիկեան: Պէյրուի, 1934: էջ 156:

ԱՐԱՔԿԻՐՑԻ ԱՇՈՒՂՆԵՐ: Ս. Բախտիկեան: Պէյրուի, 1943: էջ 30:

ՈՍԿԵԳԵՏԱԿ: Խմբագրեց Սարգիս Ա. Բախտիկեան: Պէյրուի, 1945: էջ 219:

ԱՐԻՒՆՈՏ ԱՄՊԵՐ: Սարգիս Բախտիկեան: Պէյրուի, 1951: էջ 169:

(Շարունակելի)

ՄՕՏ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՄՆԵՆ

Բանասէր – Հայկաբան – Պատմաբան՝ հանգուցեալ

ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱԲԻԿԵԱՆԻ

ԲԱՌԳԻՐՔ ՍԵՐԱՍՏԱՀԱՅ ԳԱԻԱՌԱԼԵԶՈՒԻ

Երկասիրութիւնը, պսակեալ Իզմիրեանց Գրական Մրցանակաւ

Ա. — Զայնաբանութիւն եւ Զայնախօսութիւն Սեբաստահայ բարբառի
Բ. — Բառգիրք Սեբաստահայ Գաւառալեզուի. Գ. — Ժողովրդական առած
հանելուկներ, վիճակ, բաղդասելումներ, շուսասելումներ, բառախաղեր
աղօթքներ, մանիներ, սաղեր, պարերգներ, օրերգներ, անէփոսներ, առակ
ներ, հէփաթներ, տեղական անուններ, ցանկ՝ յատուկ անուններու եւ Սե
բաստահայ մականուններու եւայլն, եւայլն:

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ե. ՀԱՏՈՐ

“ԻՐԱՊԱՇՏՆԵՐԸ,,

(Մուտք, Արփիար Արփիարեան, Լեւոն Բաշալեան, Գրիգոր Զօհրապ,
Հրանդ, Տիգրան Կամսարական, Արեակ Զօպանեան, Սիպիլ,
Հրանդ Ասատուր, եւ Վերջաբան մը):